

ЗМІСТ

1	<i>Маслій В.О.</i> Одне із основних завдань школи – виховати творчу особистість.....	3 – 8
2	<i>Запорожець Т.С.</i> Система виховання молодших школярів.....	9 – 13
3	<i>Лазуркевич О.М.</i> Використання спадщини Василя Сухомлинського в практиці роботи вчителів загальноосвітньої школи I – III ступенів смт. Салькове.....	13 – 15
4	<i>Лебідь Г.І.</i> Використання на уроках української мови та літератури словесної спадщини Василя Сухомлинського.....	15 – 16
5	<i>Сич В.Д.</i> Школа – духовна колиска народу.....	16 – 17
6	<i>Вчителі загальноосвітньої школи I–III ступенів с. Казавчин</i> Творче використання спадщини В.Сухомлинського в екологічній освіті школярів	17 – 20
7	<i>Лехенко Ф. В.</i> Використання педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського у навчанні та вихованні учнів початкових класів.....	20 – 23
8	<i>Замула Л. М.</i> Педагогічні ідеї Василя Олександровича Сухомлинського у роботі шкільного методичного об'єднання учителів гуманітарного циклу.....	23 – 26
9	<i>Захаренко М.С., Ліщук О.Г., Рябокорівка З.О.</i> Використання спадщини В.О.Сухомлинського в практиці роботи педагогів загальноосвітньої школи I–III ступенів с.Солгутове.....	26 – 29
10	<i>Лобач Л. Ф.</i> Ми працюємо любимо, що в творчість перейшло. Впровадження ідей В.О.Сухомлинського при викладанні предметів художньо – естетичного циклу в загальноосвітній школі I-III ступенів с.Чемерпіль.....	30 – 32
11	<i>Опаленко Т. Д.</i> Школа починається з учителя.....	32 – 35
12	<i>Ткачук О.В.</i> У школі вчать жити.....	35 – 36
13	<i>Поліщук О.І.</i> Мудре слово наставника	36 – 37
14	<i>Муржак О.В.</i> Використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського на уроках біології.	37 – 41
15	<i>Бондар О.І.</i> Через красиве – до людського.	41 – 43
16	<i>Кондратюк Г.М.</i> У вихованні немає головного і другорядного.	43 – 45
17	<i>Ковальчук В.І.</i> Навчання без творчості – це мука.	45 – 46
18	<i>Сирота О.Г.</i> Впровадження ідей В.О.Сухомлинського на уроках української мови та літератури.....	46 – 47
19	<i>Блашків Г.В.</i> Використання спадщини В. О. Сухомлинського на уроках світової літератури.....	48 – 51
20	<i>Семенюк Ю.М.</i> Використання спадщини В. О. Сухомлинського на уроках читання.....	51 – 53

Одне із основних завдань школи – виховати творчу особистість

*Маслій В.О., вчитель початкових
класів загальноосвітньої школи І–ІІІ
ступенів смт. Завалля Гайворонського
району*

В Концепції загальної середньої освіти зазначено: "Школа – це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а живе. Тому вся діяльність навчального закладу будується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя...".

Найбільший дар природи – здатність людини до творчого мислення. Цей дар дається від народження кожному, а разом з ним і інструменти у вигляді здібностей і задатків для розвитку таланту. Природа з народження обдаровує нас творчим потенціалом. Талант – справа тонка. І щоб обдаровані діти перетворювалися в геніальних дорослих, природний дар необхідно, як алмаз, спочатку добути серед тисячі каменів, а потім віддати досвідченому ювелірові на огранювання, щоб він перетворив його в казковий діамант. "Творчості, як і будь-якої діяльності, можна навчитися", це слова Г.Ап'яшутлера. "Пам'ятайте, що немає і не може бути абстрактного учня," – писав Василь Олександрович Сухомлинський в своїй книзі "Сто порад вчителів". Він переконує нас, що необхідно розвивати найкраще, щоб витіснити погане, негарне, нерозвинене, вірити в обдарованість кожної дитини.

З особливою турботою писав Василь Олександрович про індивідуальний підхід до дітей. Слабкі у навчанні й обдаровані діти – саме ці категорії у школах, зазвичай, обділені увагою вчителя.

"У руках кожного педагога доля десятків, сотень людських життів. Доторкніться до серця, до душі вихованця дбайливою, люблячою рукою, відкрийте в ньому майстра – творця, і людина заграє своїм неповторним сяйвом, як починає сяяти коштовний камінь у руках ювеліра, що зумів розкрити за сірою, непривабливою зовнішністю чарівне сяйво ... Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця. Людина – неповторна!". "Потрібно дуже обережно користуватися оцінкою," – застерігав В.О.Сухомлинський. "Це означає ніколи не забувати, що ми маємо справу з дитячою, незміцнілою думкою. В однієї вона як стрімка річка, інша – тугодум. Не поспішайте ставити оцінку, не перетворюйте її в ідола. Не ставте взагалі у початкових класах "двійок" – це канчук і палиця. Не підрубуйте корінь бажання бути хорошим".

У 1–2 класах початкової школи є правило: до того часу, поки дитина не навчилася задовільно виконувати ту чи іншу роботу, їй не ставлять ніякої оцінки. Ти ще попрацюй, кажуть їй, адже ти можеш... І дитина, яку підганяє бажання бути хорошою, напружує всі свої сили, щоб виконати завдання... "Поняття "успіхи в навчанні" – річ відносна: в одного показником успіхів є "п'ятірки", для іншого й "трійка" велике досягнення. Уміння правильно визначити, на що здатний кожен учень у даний момент, як розвивати його

розумові здібності в подальшому, – це надзвичайно важлива складова частина педагогічної мудрості" – пише педагог.

Дуже важливим компонентом проектування творчої особистості В. О. Сухомлинський вважав "педагогічну характеристику учня", яку вимагав готувати від кожного класного керівника. Педагогічні характеристики молодших школярів були вагомим внеском В.О. Сухомлинського в дитячу психологію, бо вони і доповнювали традиційні уявлення, які існували в цій галузі. Педагогічна характеристика вимагала "проникнення педагога в духовний світ дитини ... вивчення її мислення, почуттів, характеру, волі, інтересів. "Виховувати – це насамперед знати дитину, а щоб знати – треба постійно бачити, вивчати", – відмічав В. О. Сухомлинський. Педагогічна характеристика включала в себе: спостереження і аналіз здоров'я, фізичного розвитку дитини, умови її всебічного розвитку, індивідуальних особливостей розумового розвитку (як дитина сприймає предмети і явища навколишнього світу, як у неї відбувається формування понять, які особливості її мови, як вона запам'ятовує, як розвинуте в неї образне й абстрактне мислення, яке емоційне забарвлення її мови, який ступінь її емоційної культури); середовище, обставини, в яких формується інтелект дитини (позитивні і негативні фактори, від яких залежить багатство її сприймання, уявлень, мови, кругозору); аналіз інтелектуального, морального життя сім'ї; аналіз емоційної культури дитини.

Вчителі початкової ланки в школі обов'язково складають в 1 та 4 класах психолого–педагогічну характеристику на кожного учня. Потім прослідковують та аналізують розвиток школяра протягом цих чотирьох років. Це дає можливість нам, педагогам, допомогти дитині долати певні труднощі у навчанні, розвивати її творчі здібності. Вивчення дитини в загальноосвітній школі I–III ступенів смт.Завалля починається за два місяці до початку навчання. Воно здійснюється за рахунок створення ситуацій взаємодії дитини з навколишнім світом, з речами і явищами, з людьми.

В. О. Сухомлинський виділяє 5 груп дітей, для яких вчитель має знайти відповідне навантаження, щоб розумова праця була їм посильною і приносила задоволення. У цій складній справі Сухомлинський рішуче заперечував методи авторитарної педагогіки: "Не хоче вчитися – примусимо". Він зосереджує увагу на основному: "Для того, щоб учень захотів учитися, він повинен уміти вчитися".

Як часто можна спостерігати на занятті чи уроці таку картину: дитина сидить тихо, дивиться в очі педагогу, але не сприймає його слів, бо той все розповідає, а дитина не встигає думати, схоплювати словесні абстракції. "Ось чому треба розвивати мислення дітей", – стверджує В. О. Сухомлинський. "Рідна природа, "подорожі до джерел рідного слова" викликають у малюків творче натхнення. Не нагромаджуйте на дитину лавину знань, не вимагайте розповісти про предмет вивчення все одразу – під лавиною знань можуть бути поховані допитливість і зацікавленість. Саме в ці хвилини, під час подорожей до джерел рідного слова, діти починають творити – складати коротенькі твори про навколишній світ".

В нашій школі створені комфортні умови для всебічного розвитку дитини – діє велика кількість гуртків, проводяться різні свята, конкурси, брейн – ринги, відбуваються презентації проектів, подорожі та екскурсії в природу, екологічні акції, акції доброти ...

"Дитина – ніжний пагін, слабенька гілочка, – пише В. Сухомлинський, – який стане могутнім деревом, ... дитинство і вимагає особливої турботи, ніжності, обережності" .

За словами педагога, без щирої, невдаваної і водночас мудрої, осмисленої любові й поваги до дітей немає й уміння виховувати їх. Це і було життєвим кредом В. О. Сухомлинського. "Що було найголовніше у моєму житті? – запитує учений. – Без вагань відповідаю: л ю б о в д о д і т е й".

У колі його педагогічних спостережень не тільки успішні, розумні, сильні діти, він переймався також проблемами малоздібних дітей з ослабленою пам'яттю. Педагог упродовж 35 років роботи в школі спостерігав, аналізував, мислив, робив висновки і залишив нам у спадок свій неоціненний досвід. Відвідуючи уроки своїх колег, В. О. Сухомлинський почав задумуватися, "чому відповіді учнів бувають такі убогі, безбарвні, невиразні?" Далі він зацікавився мисленням дитини, тим, як слово входить у свідомість школяра, як розвивається його мова? "Я почав досліджувати насамперед свою роботу, свої уроки, відповіді своїх учнів". Разом з ним у процес дослідження долучились учителі, і в колективі загорілась жива ідея пошуку відповіді на питання, які висуває життя. А педагогічна ідея – "це крила, на яких злітає колективна творчість. Ідея надихає колектив, і починається найцікавіше і найпотрібніше в шкільному житті – колективна дослідницька робота". Кожна дитина неповторна, кожна обдарована і талановита, а завдання вихователів і батьків – своєчасно знайти і розвинути ці якості;

"Я б назвав цих дітей тендітними і ніжними квітками в безмежно розмаїтому квітнику людства... Гуманну місію вихователя я бачив і бачу в тім, щоб рятувати цих дітей, вводити їх у світ суспільства, духовного життя, краси цілком повноцінними і щасливими".

Психологи підкреслюють, що підготовка до школи повинна полягати не тільки і не стільки в навчанні дитини спеціальних знань і вмінь, скільки в загальному розвитку її розумових здібностей і пізнавальних інтересів, у формуванні вміння спостерігати й узагальнювати явища і на основі цього робити певні висновки.

Тому велику увагу приділяю розвитку мовлення, моторики, особливо рухів руки і пальців, вмінню розрізняти звуки, здібності слухати, розуміти зміст прочитаного, вмінню переказувати, проводжу зорове зіставлення, створюю умови, що прискорюють навчання, дають можливість краще засвоїти й зберегти в пам'яті знання. Розвиток пам'яті у молодшому шкільному віці насамперед залежить від зацікавленості дитини, тому це враховую при підготовці та проведенні уроку. Яскраві образи, цікаві нестандартні порівняння, зрозумілі дитині запам'ятовуються набагато ефективніше, ніж багаторазове повторення незрозумілих понять.

Особливу роль у формуванні творчих здібностей, загальнолюдських цінностей В. О. Сухомлинський відводив сімейному вихованню. Адже саме тут забезпечується найтісніший емоційний контакт, виникають найсприятливіші умови для передачі досвіду старшого покоління молодшому. Саме з цієї причини у Павлиській школі з'являються портрети "звичайних" трударів, заповіді про шанобливе ставлення до матері і батька, до односельчан. З поваги, любові до батьків, до людей, які тебе постійно оточують, розпочинається формування почуття любові до всього людства. Отже, робить висновок В. Сухомлинський, "якщо в цей період немає належного виховання, якщо дитина позбавлена того, що необхідно для її повноцінного розумового розвитку, – вона не буде добре підготовлена до навчання. Те, що згаяно в цей період, ніколи не надолужиш". Тому треба не тільки забезпечувати дитину їжею, одягом, іграшками, а й створювати для неї таке людське середовище, яке стало б для неї джерелом знань про явища навколишнього світу. І першим, хто повинен забезпечити ці умови, мають бути батько й мати, адже, як справедливо зазначає Василь Олександрович, "без батьківського слова, без батьківського вдумливого погляду на розумовий світ дитини, без атмосфери багатого, цікавого, повноцінного духовного життя сім'ї – цього першого вогнища думки, почуття, рідного слова – немислимий повноцінний розумовий розвиток дитини, необхідний для навчання в школі". Василь Олександрович називав народну педагогіку "скарбницею народної мудрості", "усним багатотомним підручником", до якого кожне "покоління робить свій маленький коштовний внесок". А родина є тим осередком, де виробляється, зберігається і поповнюється народний досвід формування і розвитку особи, підготовки її до навчальної і трудової діяльності.

З метою надання батькам необхідної допомоги в оволодінні зазначеними знаннями Василь Олександрович створив у Павлиській школі спеціально "Школу для батьків", заняття в якій спрямовувалися на ознайомлення їх з відповідною інформацією.

Заслуговує на увагу досвід В. Сухомлинського з організації відвідування батьками занять. Вони починалися ще до вступу дитини до школи і були розраховані саме на членів родин дошкільників. Одержуючи знання про особливості виховання дітей зазначеної вікової категорії, батьки мають змогу довідуватися про основні форми і методи підготовки малюка до школи, з тими вимогами, які висувуються до рівня його знань і вмінь, а також шляхами досягнення цієї мети в умовах сім'ї.

"Батьківська школа" діє і в нашому класі. Батьки навчаються в процесі занять "круглого столу", бесід, анкетувань, психологічних тренінгів, готують з учителем і дітьми виставки, зустрічі з ветеранами війни, праці, творчі роботи, показують майстер – класи, діляться досвідом, приймають участь у святах, презентаціях проектів, разом з дітьми подорожують в природу.

Сухомлинський прагнув виховувати творче ставлення до всіх видів діяльності, використовуючи такі форми, як "уроки мислення", "творчості", і таким чином, підводив учня до усвідомлення необхідності самовдосконалення, можливості самому творити в собі особистість. Традиції становлять суттєву

частину його педагогічної системи, у якій воєдино злились національні звичаї з оригінальними педагогічними формами. Обережно, як тендітну й ніжну квітку, оберігав В.Сухомлинський кожен паросток сімейної педагогіки своїх односельців у Павлиші. Учений був переконаний, що культура почуттів, сприймань, мислення, відчуттів є фундаментом інтелектуальної творчої особистості. Для її формування в школі були створені кімнати "Джерела знань", "Кімната думки" і "Золота бібліотека отроцтва".

Через ці кімнати пройшли всі підлітки Павлиської школи. "Якими б цікавими не були уроки, як би наполегливо не працював учитель над їх удосконаленням, – пише В. О. Сухомлинський, – підлітки ставляться до них байдуже, якщо інтелектуальні запити обмежуються уроками. До знань, набутих побіжно, незалежно від уроків, підлітки ставляться з великою повагою, дорожать ними; те, що здобуто власним зусиллям, людині особливо дороге".

Культурно–пізнавальне середовище школи було спрямоване на розвиток творчості учнів, виховання в них творчого натхнення. В.Сухомлинський розглядав творчість як "могутній стимул духовного життя учнів", саме так він назвав одну зі своїх статей. "Творчість починається там, – писав він, – де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу, при цьому людська особистість немовби зливається із своїм духовним надбанням". Творче натхнення учений називав потребою, в якій особистість знаходить своє щастя.

Саме тому в Павлиші були й "Школа радості", і "Школа під блакитним небом", і кімната "Джерела знань", "Кімната думки", "Кімната казки", "Сад здоров'я", куточки здоров'я тощо, тобто все, що складало розвивальне культурне художньо–естетичне середовище.

Таке ж творче середовище намагаюся створювати в класі щодня: це екскурсії й подорожі; це щоденні звернення учнів до краси рідної природи, адже людина, яка серцем відчуває цю красу, не може заподіяти їй шкоди; це екологічні акції. "Ось на шкільній алеї цвіте бузок, – звертається В.О.Сухомлинський до учнів. – Вам хочеться зламати квітучу гілочку. Але якщо кожен з вас задовольнить таке бажання, квітучий сад перетвориться на гілля. Людям нічим буде милуватися – своїм вчинком ви вкрате в них красу".

Учитель, на думку В. О. Сухомлинського, повинен знати в десятки разів більше того, що він має передати учням. Але для того, щоб бути не просто вчителем–предметником, а наставником, вихователем, він повинен стати – людинознавцем, бо виховання і є не що інше, як людинознавство. Кожна людська особистість неповторна, тому виховання людини "полягає насамперед у розкритті цієї неповторності, самобутності, творчої індивідуальності. Кожен учень вимагає індивідуального підходу ще й тому, що немає дітей обдарованих і необдарованих. "Обдаровані, талановиті всі без винятку діти".

Максимальне задоволення духовних потреб школяра, їх творчий розвиток і виховання – це головне завдання школи. Одним із засобів формування інтересів особистості є книга, якій В. Сухомлинський надавав винятково важливе значення. Педагог ретельно відбирав літературу для читання з урахуванням вікових особливостей дитини. "Читання, слухання художнього твору –

своєрідний творчий процес, – писав він, – учень, який читає літературний твір, наповнює його пристрасстю свого серця – він або захоплюється красою, благородством, моральною величчю, або ж відчуває обурення."

У 1969 році, виступаючи на нараді з питань дитячої літератури, В.О.Сухомлинський звернувся до письменників із гарячим полум'яним словом: "Пишіть такі твори, щоб рядки в них були гарячі, мов розпечене залізо, щоб слово ваше торкалось найпотаємніших куточків юного серця, щоб яскраве світло образів, створених вами, освітлювало юну душу, висвічувало її, щоб маленька людина бачила саму себе, пізнавала саму себе". Ці слова Василя Олександровича стали своєрідним заповітом для всіх, хто має справу з дитячою душею. Ось чому ми особливого значення надаємо читанню художніх творів на уроці й удома.

Навчання й виховання кожного учня як індивідуальності та особистості В. О. Сухомлинський вважав найважливішим, найтоншим і найскладнішим педагогічним завданням. "Своєчасно знайти, виховати й розвинути задатки здібностей у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання, – пише він у статті "Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів", – це завдання стає тепер найголовнішим у системі навчально–виховної роботи".

Своїх учнів навчаю не лише складати казки, оповідання про природу, друзів, рідних, а й робити аплікації до цих творів, малюнки, вміти складати відгук на прочитану книгу, придумувати загадки, створювати проекти...

Василь Сухомлинський обґрунтував ідею про те, що тільки творча особистість учителя зможе виховати творця. Тому вчитель повинен усвідомлювати свою соціальну відповідальність, прагнути працювати творчо. "Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя", – відмічав В.О.Сухомлинський.

Однією з важливих умов формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського була творча діяльність педагога. Основними компонентами творчої діяльності вчителя Сухомлинський вважав: усвідомлення педагогом соціальної відповідальності, прагнення працювати творчо, бо тільки творча особистість педагога зможе виховати творця; проектування розвитку особистості дитини як найголовнішої сфери єднання теорії і практики; науковий підхід взаємодії вчителя з учнем; педагогічну культуру, що пов'язана з загальною культурою особистості та високорозвинутим педагогічним мисленням; створення власної індивідуальної творчої лабораторії і колективу творчої співдружності однодумців; творчу спрямованість всього навчально–виховного процесу в початковій школі.

Система виховання молодших школярів.

Запорожець. Т.С., вчитель початкових класів загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів смт. Завалля Гайворонського району

"Співпереживанню треба вчити
обережно, думаючи так, як вчать
дітей робити перші кроки"

В.О Сухомлинський

Як і усьому в житті, вміню бути добрим, чуйним, уміти співпереживати і співчувати... теж потрібно вчити. Вчити ціленаправлено і систематично (а не на виховних моментах). Бо "моральне каліцтво може дозріти в дитині і тоді, коли ніхто не вчить злу, – достатньо не вчити доброму..." Саме тому розроблена В.О.Сухомлинським система по вихованню співпереживання в молодших школярів була запропонована у вигляді гри–школи: " ЯКЩО ДОБРИЙ ТИ..."

Цілі і завдання системи.

Щоб досягнути мети маємо розв'язати такі завдання:

1. Розвивати емоційну сферу дитини, тому що:
 - переживання в засвоєнні досвіду людства – аналог розуміння;
 - переживання, емоційне враження в насиченому думками середовищі – нова думка, відкриття (Еврика!);
 - "у емоційно розвиненої свідомості більше здібностей до творчості, бо вона усвідомлює ціле раніше логічного аналізу" /Б. Неменський/.
2. Виховання моральних, пізнавальних, естетичних почуттів, адже почуття – продукт і регулятор нашої взаємодії з оточуючим середовищем, через почуття до нас доходить 90 % інформації, вся інша по каналах пам'яті і мислення. "Ніщо: ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так ясно і правильно нас самих, і наше ставлення до світу, як наші почуття. В них чути характер не окремої думки, не окремого речення, а зміст душі нашої та її ладу", – писав К.Д.Ушинський.
3. Першість – за вихованням позитивних і моральних почуттів, "бо який результат навчання без серця благородного і вдячного, яка користь від наук без доброї думки". /Г.С. Сковорода/.
 - радість пізнання успіху, почуття задоволення, подиву, захоплення... викликає емоційне піднесення, коли "думка дитини стає особливо ясною, запам'ятовування відбувається найінтенсивніше..." /В.О. Сухомлинський/.
 - енергія людини розтрачується негативними емоціями, а поповнюється позитивними. "Від кількості і якості енергії залежить працездатність, здоров'я людини." /В.В. Клименко/
4. Співпереживання – джерело людських почуттів:

– " відчуття людини не розбудиш без співчуття, співпереживання. Без вміння приймати в своє серце найтонші рухи душі другої людини". /В.О.Сухомлинський/;

– моральні цінності людства, досягнення і досвід не зробиш елементом свого духовного життя без "сприйняття їх серцем". /Ш.О.Амонашвілі/.

– " Переживання без сопереживання /сочувствія совести/ – опасно! Без этой частицы даже развитие способностей к творчеству может накликать беду". /Б.Неменський/.

Зміст роботи та форми

Співпереживання виховується з основою на доброту і християнську любов, милосердність, через чутливість і уважність до оточуючого світу, уміння "читати" міміку, жести, поведінку всього живого, ставити себе на місце інших, в здатності відгукнутися на біди чи радості інших.

Система роботи по вихованню співпереживання, її змісту та форми розкриваються перед учнями молодших класів через казку "Живе на нашій Планеті ДОБРА СІМЕЙКА:

Милосер Д я
Велик О душність
Лю Б ов
Співпе Р еживання
П О рядність
Чу Т живість
Ув А жність

ДОБРА СІМЕЙКА намагається зробити світ добрішим: щоб люди любили один одного і братів наших менших; приходили на допомогу без нагадувань і благань; нікому не робили боляче ні словом, ні діями, вміли розділити і горе, і радість з рідними, друзями, незнайомими людьми чи, навіть, з птахами, тваринами!". Добрий людині буває соромно навіть перед собакою" /А.П. Чехов/.

Але ДОБРА СІМЕЙКА – це чарівники. Не можуть вони в одну мить перемогти чорне зло та його слуг: жорстокість, байдужість, заздрість, зазнайство, лінь... Перемоги можуть досягти тільки кропіткою щоденною працею. Тому кожного дня, тільки на небі з'явиться ласкаве сонечко – розсіває ДОБРА СІМЕЙКА насіння ДОБРОТИ у дитячих серцях! Чому саме в дитячих серцях? Тому, що тільки в маленькому дитячому серці може прорости будь-яке насіння і разом з дитиною вирости. Розквітнути чарівною квіткою перетворивши серце на ніжне, лагідне; або, на жаль розростися чорним колючим бур'яном, з чорним безжалісним серцем.

Адже ЧОРНЕ ЗЛО теж не спить. Воно ліниве, встає значно пізніше – все ж встигає розкидати Зле насіння... Буває, ростуть в одному серці добро і зло борючись одне з одним /тому інколи діти чинять хороші і погані вчинки/. Тоді все залежить від самої дитини, яке насіння захоче вона виплекати у своєму серці. Якщо ДОБРЕ, то вона вчиться творити добрі справи! "Добра дитина не падає з неба, її потрібно виховувати!" /В.О. Сухомлинський/.

ДОБРА СІМЕЙКА допомагає таким дітям – по всіх країнах вона розсилає помічників, які відкривають ШКОЛУ ДОБРОТИ; що моє назву "ЯКЩО

ДОБРИЙ ТИ..." і знайомлять дітей з правилами поведінки доброї людини, з правилами спілкування – правилами життя доброї людини, характеристикою і проявом добрих людських якостей. Запрошують на спеціальні уроки етики, до майстерні чи на спортмайданчик, на конкурси чи до театру...

Друже, спробуй і ти визначитись: яке насіння у своєму серці хочеш виплекати. Пам'ятай! Хто людям добра бажає, той і собі має. Доброму скрізь добре. "Краще добрим на світі жити, злого в світі і так багато!". /Е.Асадов/

В основі системи роботи по вихованню співпереживання можна визначити такі етапи:

1 клас – знайомство з поведінкою добрих людей; 2 клас – знайомство з зовнішнім проявом у вчинках, діях добрих почуттів. Йде накопичення моральних уявлень про поняття "доброта", "милосердність", "співпереживання". Знайомство з правилами спілкування доброї людини. 3 клас – ознайомлення з проявом добрих почуттів в манерах, мові, міміці, жестах, навіть думках. На цьому етапі відбуваються оволодіння ознаками понять, що позначають добрі почуття.

4 клас – знайомство з характеристикою найкращих людських почуттів. Підводимо молодших школярів до оволодіння моральними поняттями, які з показником розвитку моральних знань, проявом їх у радості і горі у відношенні до:

– **самого себе**. "Щоб змінити поведінку дитини, потрібно впливати не на поведінку, а на уявлення про себе" / Соловейчик/;

– **рідних**. Так як діти часто "мріють про подвиги", готові допомогти усім, і рідко помічають своїх рідних людей, які не менш, ніж інші, потребують їхнього доброго ставлення;

– **однокласників**. Їх діти називають "особливими людьми", /вони не належать ні до "своїх", ні до "чужих"/, з якими найчастіше потрібно спілкування може стати в моральному становленні особистості;

– **"чужих" – незнайомих** людей. Діти здатні поділяти людей на "своїх" і "чужих", проявляти жорстокість, грубість, а не тільки байдужість у відношенні до незнайомих людей;

– **природи, особливо тварин**. Нерідко тварини, птахи – "іграшки" в руках дітей! А вони, як і люди, за певних обставин здатні страждати, терпіти незручності. Жорстокість в відношенні до тварин "притуплює співчуття людини до їх страждань і послабляє, поступово знищує природні задатки, дуже корисні для моральності в відношеннях з другими людьми". /І.Кант/.

Моральна інформація в "ШКОЛІ ЯКЩО ДОБРИЙ ТИ..." сприймається і осмислюється вихованцями на трьох **рівнях**:

Перший рівень – спеціальний урок – гра з етики. Має назву, "УРОК ДОБРОТИ". Завдання уроку – довести певну моральну інформацію. Це теоретичні знання, уроків не більше десяти у кожному класі, за три роки навчання – 30 уроків. Підкреслимо, що урок–гра в першому класі відрізняється від уроку–гри, скажімо, і третьому класі. Якщо і першому – це більш гра, то в третьому – більше уроку.

Другий рівень – практичне застосування отриманих моральних знань у шкільному житті, участь у спеціально організованих цілеспрямованих урочистих та показових виховних закладах. У щоденному навчальному процесі на перший план виходять відносини, які складаються в учнівському колективі. І від того, які ці відносини, чи не протирічають вони виховним цілям, залежить в значній мірі успіх у вихованні співпереживання.

Третій рівень – життя в сім'ї на основі моральних знань. Як би гарно не працювала школа, про те, якщо виховні цілі, вимоги не будуть підтримуватись в сім'ї, процес виховання надзвичайно ускладнюється і далеко не завжди даються позитивні результати. Робота в школі по вихованню співпереживання може бути успішною лише тоді, коли батьки є одностайними з учителями, єдині в діях та вимогах. Саме єдність дій педагогів і батьків дозволяють примножити зусилля, забезпечать закріплення й удосконалення виховних впливів.

Ознакою системності виховного процесу є і використання різноманітних виховних **засобів**, до яких відношу емоційну насиченість класу. Тому організовуючи виховний процес, дбаю і про естетичне, і про змістовне, і про практичне оформлення школи, класу, виховного заходу... Але найголовніше – організувати виховне середовище так, щоб діти діти робили добро не з розрахунку на похвалу, а з необхідності робити добро, приходити на допомогу, поспівчувати, порадити, висловити захоплення.

"Хочете, щоб людина стала високomorальною особистістю? Тоді поставте її з самого початку – з дитинства – в такі взаємовідносини з іншими... людьми, щоб вона не тільки не могла б, а й вимушена б, стати такою особистістю. /Е.В.Ільєнков/.

Я розробила і пропоную своїм дітям систему морально– етичних вправ в малюнках, оповіданнях, морально – емоційних ситуаціях, які створюю штучно /Неділя милосердя, вдячності, ніжності/, які також беру із щоденного життя. З досвіду роботи знаю, що найважливіше джерело виховання, коли забезпечена активна позиція особистості, коли створена ситуація, яка ставить вихованців перед вибором.

"Я не можу визнати істиною те, що мені нав'язують, як істина, якщо я сам не пізнав цієї істини. Я не можу визнати брехнею те, в чому я пізнаю істину, тому тільки, що від мене вимагають визнати це брехнею". /М.Бердяєв/.

Запропонована система роботи по вихованню співпереживання молодих школярів органічно вплітається в навчально – виховний процес. За весь навчальний рік у школі "ЯКЩО ДОБРИЙ ТИ..." всього 30 занять – різних видів виховної роботи.

Система роботи по вихованню добрих почуттів /школа: " ЯКЩО ДОБРИЙ ТИ..." / ставить перед усіма учасниками виховного процесу два головних **завдання**: НЕ ВИКЛИКАТИ ЗЛОГО ПОЧУТТЯ В СЕРЦЯХ ДИТИНИ, І ВИКЛИКАТИ ДОРБЕ БАЖАННЯ! Йти природнім шляхом виховання: від дитячої сліпої віри в добро, прищепленої батьками і прийнятої як дещо беззаперечне, через кризи сумніву, диспути, через особисті пошуки правди в людях, в житті, в книгах – до наукового світогляду, до глибоких і стійких моральних переконань. Варто пам'ятати: "Дитинство – найважливіший

період людського життя, це не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, як пройшло дитинство, хто вів дитину за руку через дитячі роки, що увійшло в його серце і розум з навколишнього світу, – від цього в значній мірі залежить, якою людиною стане теперішній малюк!" /В.О.Сухомлинський./

**Використання спадщини Василя Сухомлинського
в практиці роботи вчителів
загальноосвітньої школи І – ІІІ ступенів смт. Салькове**

*Лазуркевич О.М., заступник
директора з навчально–виховної
роботи загальноосвітньої школи І–ІІІ
ступенів смт. Салькове
Гайворонського району*

Виховання громадянина – одна з найважливіших завдань сучасної школи. І тут у пригоді стає досвід Василя Олександровича Сухомлинського. Всю увагу Сухомлинський приділяв загальнолюдським цінностям, вихованню гуманізму, працелюбства, любові до життя, прагнення до самовиховання, самовдосконалення. Виховання громадянина, патріота він пов'язував, насамперед, з матір'ю, рідною домівкою, рідною мовою, з Україною. Школа не може жити без традицій. І в Сальківській школі живуть прекрасні свята матері і книги, врожаю і квітів, казки і пісні. Ми бережемо ці традиції і підтримуємо їх.

Одна з головних традицій школи – уроки мислення. Завдяки їм учні мають можливість висловлювати власні думки про те, що відчують, спостерігають, досліджують. Найбільш ефективні уроки мислення проводять вчителі початкових класів Голімбієвська А.А., Оприск Н.Г., Гречановська Л.І., Володарська Л.С. під час використання на уроках творів, що вчать спостерігати, слухати: "Шпак прилетів", "Найкрасивіше і найбридкіше", "Жаба і соловейко", "Як їжачиха приголубила своїх дітей", "Корисний чи шкідливий", "Клен зітхнув", "Лелеки прилетіли". Цими оповіданнями вчителі вчать дітей щиросердності, ціннісного ставлення до природи.

Особливе місце в гуманному вихованні дітей, стверджував В. Сухомлинський, посідає слово, як могутній засіб впливу на людську душу. Сам Сухомлинський, будучи словесником, у слові виражав свою культуру, моральність. Вчителі – словесники Оприск Л.П., Подлісник О.В., Федурко Л.В. формують на уроках чуйність до слова, думки, почуття (уроки розвитку зв'язного мовлення "Дотримання правил мовного етикету під час листування", за листами В.Сухомлинського до сина). Любов до слова не можна виховати без творчості. Вчителі проводять уроки виразного читання, уроки–роздуми за мотивами оповідань В.Сухомлинського "Що найтяжче

журавлям", "Золоті стрічки", "Дід Осінник", "Де беруться срібні павутинки", "Як дзвенять сніжинки", "Барвисте коромисло", "Камінь і струмок", "Чому плаче синичка", "Акація і бджола", "Як дівчинка образила букваря". На прикладі прочитаного, учні школи пишуть власні вірші, складають оповідання.

Втіленням краси, досконалості, доброти для дитини передусім є мати. У школі щорічно в березні проводяться тижні родинного виховання (родинне свято "стежинами любові і добра", урок літератури рідного краю "Нехай мати усміхнеться", бесіди за творами "Чому мама плаче", "Моя мама пахне хлібом", "Сиві волосини", "Сьома дочка", "Образа"). На уроках і в позакласній роботі вчителі прищеплюють учням важливу формулу, висловлену Сухомлинським "Люби і цілуй більше всіх у житті маму". Одним із засобів виховання у дітей любові до матері, батька, почуття доброти, любові, поваги до рідних є казка. В закладі проводяться заходи за творами В.Сухомлинського "Світ маленьких казкарів", інсценізації казок "Мальва і хатня квітка", "Сорока – Білобока", "Скажи людині доброго дня", "Прийшла мама", "Яке щастя", "Лисенятко – першокласник", "Бабусин борщ" з книги "Чиста криниця. На матеріалі казок і притч вчителі спонукають дітей замислюватися над красою рідного краю, виховують почуття доброти, гідності, співчуття, милосердя. Завдяки їм діти пізнають світ не тільки розумом, а й серцем.

В основу виховного процесу Сухомлинський покладав принцип природовідповідності. Культ природи, дитини, людини – ядро його реального втілення життя. Вчителі використовують педагогічну спадщину у системі екологічного виховання. На уроках екології, основ здоров'я, етики розглядаються проблемні ситуації впливу людини на довкілля, і як цей вплив може відбитися на природі і людях. Використовуючи на уроках твори "Відломлена гілка", "Лелеки прилетіли", "Клен зітхнув", "Коли прилітають птахи", проводячи заняття "Про що розмовляють берези" за твором "Золоті стрічки", вчителі виховують дбайливе ставлення до природи, бажання активно реагувати на адекватну поведінку людей у природі, бути її захисником.

Використовуючи спадщину Сухомлинського в своїй роботі, вчителі виховують інтерес до його творчості, розвивають мислення та мовлення учнів, пізнавальні здібності, вчать школярів наслідувати позитивні риси героїв до прочитаних оповідань, бачити красу навколо себе, словами та емоціями передавати свій настрій, ставлення до баченого, прочитаного (на уроках позакласного читання з літератури за книгою "Гаряча Квітка", уроці – повчання "Лишити по собі слід вічний" – вчитель Оприск Л.П., "Сергійкова квітка", уроків читання за твором "Іменинний обід", "Чорні руки", "По волосинці", вчитель Голімбієвська А.А., проводять читацьку конференцію "Людина не гість на землі, вона залишає свій слід", бібліотекар Баранюк К.І., виховні години "Людина починається з добра", класні керівники. На уроках вчителі – словесники проводять також літературні паралелі (на уроці світової літератури "Головні життєві цінності у казці – притчі А. Де Сент – Екзюпері "Маленький принц", використовуючи оповідання В.Сухомлинського "Сергійкова квітка",

розповідають учням про дружбу, відданість, відповідальність, виховують в них прагнення до самовдосконалення, з'ясовують разом з учнями, які життєві цінності є головними).

Проводяться також конференції на тему: "Проблеми вдосконалення уроку в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського", "Формування особистості в спадщині В.О.Сухомлинського". На засіданнях шкільних методичних об'єднань заслуховуються питання: "Витоки виховання мовної особистості вчителя у спадщині В.О.Сухомлинського", "Сухомлинський про виховання до рідної мови", "10 порад класному керівникові" (з книги "100 порад учителям"), "Сухомлинський про роль фізичного виховання і зміцнення здоров'я учнів", "Ідеї розвивального навчання молодших школярів у педагогічній спадщині Сухомлинського".

Використання на уроках української мови та літератури словесної спадщини Василя Сухомлинського.

*Лебідь Г.І., вчитель української мови
та літератури загальноосвітньої
школи І–ІІІ ступенів с.Бандурове
Гайворонського району*

Неодноразово спостерігаючи, як в методичному кабінеті школи, біля полиць, на яких знаходяться літературні надбання великого педагога Василя Олександровича Сухомлинського працюють як молоді вчителі, які нещодавно зі студентської лави, так і досвідчені колеги, мимоволі задумуюся: що ж спільного знаходять вони для себе?! Мабуть, той життєдайний нектар, що здатен напоїти душу вчителя і вселити в серце віру, надію, любов.

Твори В. Сухомлинського – воістину невичерпне джерело педагогічного надбання. Будучи за фахом словесником, великий педагог саме для учителів–мовників залишив неоціненний скарб – практичні аспекти навчання рідної мови.

Сучасні новітні технології в освіті вивели навчання на високий рівень. Однак не слід забувати і про настанови В. Сухомлинського, які є постулатами сьогоденної педагогіки.

Зокрема, "золотим словом" у В.Сухомлинського є твердження: "Учителю треба менше самому говорити на уроці, думати і говорити повинні учні. Не можна за них думати і виконувати роботу".

Чого варті уроки В. Сухомлинського під голубим небом! Мабуть, їх пам'ятатимуть діти довго, як пам'ятають мої восьмикласники урок–екскурсію до Іванкової кринички, що в селі Котовка. Навіть ті, яким давалися творчі роботи важко, старалися придумати легенду із найкращими змістом. До речі, саме біля кринички ми дізналися про хист до малювання у двох учнів. Їх малюнки використовувалися під час роботи над творами–мініатюрами, описами

природи, творами за поданим сюжетом. За думкою В. Сухомлинського "Кожен урок повинен пройти емоційно, продуктивно". А діти, виходячи з класу, запитували б: "Невже так швидко пробігли 45 хвилин?!"

Уроки рідної мови покликані виховувати у дітей доброту, щирість, повагу до старших, любов до рідної мови, до Батьківщини.

Цікаво проходять уроки розвитку мовлення, на яких діти складають вірші, казочки... Одна з них – "Гніздечко" – учениці 6 класу Цвеліховської Тетянки, знайшла для себе місце у 36 книзі "Казки степової Кіровоградщини".

Велику увагу Василь Сухомлинський приділяв читанню учнями художньої літератури. Не можна допускати того, щоб учень хоч один день нічого не читав. Навіть на уроках мови учитель повинен не сам читати завдання вправи, а неодмінно наголосити : "Що просить зробити вправа? Прочитай, Андрію!?"

А уроки літератури взагалі не можливо уявити без читання дітьми тексту вголос.

Для популяризації художньої літератури практикуються екскурсії в бібліотеку, огляди новинок літератури, конкурси на кращих читців, ілюстрації до творів.

У більшості учнів удома зібрано бібліотечки, які нараховують не один десяток книг як українських, так і зарубіжних авторів. Однак великий педагог радив: "Важливо встановити контроль за тим, які твори читають учні".

Уже стало традиційно у нашій школі: випускники, залишаючи згадку по собі, дарують в бібліотеку підбірку художньої літератури.

Роки невблаганно стараються загнати у схрон людську пам'ять. Однак їм невідвладно забрати світлі діяння людини. Вони вічні. Вічні, як пам'ять про великого педагога – Василя Олександровича Сухомлинського.

Школа – духовна колыска народу.

*Сич В.Д., вчитель початкових
класів загальноосвітньої школи
I–III ступенів с.Бандурове
Гайворонського району*

"Школа – духовна колыска народу". Ці слова видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського я вперше прочитала на стенді в актовому залі Балтського педучилища. Працюючи на вчительській ниві, я душею відчула цю духовну колыску, коли знайомила учнів з творами В.О. Сухомлинського. З батьківських вуст діти знали твори Т.Шевченка, Л. Українки, І. Франка. А з творами В.О.Сухомлинського учнів знайомить школа. Кожного разу, коли ми з учнями починаємо вивчати твори великого педагога, я розповідаю їм про те, що мені пощастило побувати у Павиській школі, де працював учителем Василь Олександрович. З великим задоволенням учні слухають мою розповідь

про "казкову кімнату", про дитячі оповідання, написані його вихованцями, про школу під відкритим небом, про стенд, який розповідає про видатних людей – учнів Сухомлинського.

Працюючи вихователем групи продовженого дня, знайомила учнів з казками та оповіданнями В.О.Сухомлинського, пропонувала їм складати невеликі власні твори.

Добрим помічником у роботі для мене є книга "Гаряча квітка". У вільний час діти самі просять прочитати оповідання, казки, а деякі беруть додому, щоб прочитати в сімейному колі.

"Без казки і гри дитина не може жити", – так вважав Василь Сухомлинський. Читаючи казку "Сьома дочка", учні збагатили свою мову найтеплішими, найщирішими, найніжнішими словами про матусю. А оповідання "Чорні руки" виховує у дітей любов до праці. Співчуття, милосердя, взаємопереживання виховується у дітей оповіданням "Горбатенька дівчинка".

Традиційними стали у школі захист читацького формуляра, виставки книг, малюнків до прочитаних творів В.О.Сухомлинського.

Дотримуючись порад великого педагога, у своїй діяльності часто використовую такий вид роботи як складання, читання та обговорення власних казочок.

Настільною книгою стала нещодавно придбана збірка майстра народної педагогіки В.О.Сухомлинського "Всі добрі люди – одна сім'я". Цю книгу я запропонувала батькам придбати для уроків позакласного читання.

Та не тільки на уроках читання, а й на уроках мови використовую його матеріали. Наприклад: підбираю речення з художніх творів, даю завдання знайти у них іменники, прикметники, дієслова; доповнити речення означеннями, однорідними членами речення; підбираю невеликі тексти для списування; вчу складати невеликі змістовні діалоги.

Шкода, що новий підручник "Літературне читання" для другого класу має лише два твори педагога: "Які вони бідні" та "Вербка – мов дівчина золотокаса".

У моїй власній бібліотеці є твори В.О.Сухомлинського, адже вести учня у чарівний світ книги, прищепити любов до неї повинен саме учитель.

Творче використання спадщини В.Сухомлинського в екологічній освіті школярів

*Вчителі загальноосвітньої
школи І–ІІІ ступенів с. Казавчин
Гайворонського району*

Серед важливих проблем сучасності, що турбують людство, особливо виділяються екологічні. Від їх розв'язання залежить подальше його існування. Саме тому важливого значення набуває в школі екологічна освіта, основною метою якої є формування екологічної культури школярів.

Одним із шляхів формування екологічної культури школярів є використання надбань педагогічної спадщини видатного українського педагога В.О.Сухомлинського, його досвіду у сфері екологічного виховання учнів. Сухомлинський багато займався проблемою екологічного виховання, на його думку природа сама собою не виховує. Тільки активна взаємодія дитини з природою формує її внутрішній світ. Саме тому екологічне виховання та екологічна культура нерозривно пов'язані з природоохоронною діяльністю.

Важливо, щоб школярі були учасниками заходів по збереженню і збагаченню рідної природи, тоді у них формуються необхідні уміння і навички, з'являється відповідальне, бережне ставлення до природи рідного краю.

За В.О.Сухомлинським метою екологічного виховання є цілеспрямоване формування у кожній дитині міцних екологічних знань, розуміння взаємозв'язку і єдності дитини з природою, ролі навколишнього середовища у житті та потреби його охорони.

Саме дитинство особливо сприятливе для формування екологічного світогляду, дитина у своє дитяче серце і душу вбирає те, що каже вчитель, все що її оточує у житті. В шкільні роки формується світогляд, характер, звички, відношення до навколишнього світу, відношення до природи. Спілкування дітей з природою розкриває перед ними взаємозв'язок людини з природою, а в майбутньому не дозволить їм необдуманно затоптати чи зірвати квітку, насмітити на березі річки чи в лісі, зруйнувати пташине гніздо, поламати дерево.

В.О.Сухомлинський надавав першочергового значення безпосередньому спілкуванню дітей з природою. "Ведіть дітей у ліс, до річки, на луг, – писав він, – відкрийте перед ними джерело, без якого неможливе повноцінне духовне життя, і ви побачите, як діти стануть розумними, спостережливими, кмітливими".

Вчителі початкових класів загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів с.Казавчин Гайворонського району багато зусиль докладають до того, щоб роки навчання для наймолодших були справжньою школою радості, як і радив В.Сухомлинський. На уроках і виховних заходах вчителі використовують інсценізації за творами В.Сухомлинського. Школа радості існує тоді, коли учням цікаво навчатися. А вихованцям початкових класів дійсно цікаво, радісно і весело вчитися, і це тому, що вчителі, за пропозицією Сухомлинського, обирають найкращий шлях до сердець малюків: через знайомство з природою, казкою, цікавими іграми, музикою.

Розвивають спостережливість і розуміння природних процесів навчальні екологічні проекти: "Жива і нежива природа", "Як росте хліб", "Чисті джерела мого дитинства".

Формують у дітей уміння бачити красиве в навколишній природі конкурси дитячих малюнків: "Наша річка", "Моя улюблена квітка". Найважливішим джерелом розвитку своїх вихованців учителі вважають природу, тому що "...серед природи, – писав Василь Олександрович, – багатої на живі образи, легше думається, краще фантазується, швидше добираються слова з найточнішими відтінками".

Любов до природи виховує шкільний музей кімнатних квітів, який створено в школі у 2008 році.

Людина є лише часткою природи й Космосу, тому вона повинна не владарювати над природою, а співпрацювати з нею, бути не "царем природи", а її невіддільною часткою. Щоб підростаюче покоління з розумінням ставилося до природи, вчителі школи проводять цілий комплекс заходів. Учні школи взяли участь у природоохоронній акції "Бджолоїдка – птах 2013 року!". Було проведено акцію "Очистимо криницю" (актив Екологічної стежки здійснив рейд до Вдовиної криниці і очистив джерело). Школярі займалися озелененням кабінетів та прибиранням шкільного подвір'я. У вересні 2012/2013 навчального року учні стали учасниками конкурсу "Парад квітів біля школи". Спостерігаючи красу і довершеність квітів, захоплюючись ними, маючи бажання захистити їх, діти збагнули, що необхідно зберегти природу рідного краю.

Восени 2012 року було проведене театралізоване свято "Хризантема-квітка Сходу". Члени гуртка "Юні друзі природи" та актори шкільного екологічного театру "Жайвір" ознайомили учнів з історією поширення хризантем, різноманітністю, доглядом та розмноженням цих осінніх квітів. Кожен клас виставив найкращі сорти хризантем. На свято були запрошені жителі села, батьки учнів.

Напередодні новорічних свят школярі стали учасниками конкурсу "Новорічний подарунок" і виявили свою фантазію і талант, виготовляючи новорічні подарунки і прикраси з природного та штучного матеріалу. Також перед Новим роком вчителі провели з дітьми бесіди щодо новорічної традиційної ялинки, і пояснили, як вони допоможуть довкіллю, якщо в домівках школярів замість живих ялинок можна прикрасити штучні ялинки або своїми руками виготовити красиву зимову композицію.

До Дня довкілля учні прибирали пришкільну територію, обкопували дерева і кущі, висаджували нові дерева. Була організована і проведена екологічно – натуралістична акція "Прикрасимо рідну землю своїми руками". До неї були залучені учні 4 – 11 класів, які принесли до школи велику кількість живців і багаторічних квітів та насіння, які були висаджені на шкільних квітниках.

В цьому році виникла реальна загроза затоплення прибережної території річки Південний Буг внаслідок будівництва Сальківської ГЕС. Жителі села (серед них вчителі і учні) заявили про свою незгоду з планами комерційної фірми. Вони збирали підписи проти будівництва, пожвавили роботу на екологічній стежці, регулярними стали прибирання берегової лінії. Учні, які є користувачами онлайнових соціальних мереж ("В КОНТАКТІ"), активно висловлюють свою екологічну позицію щодо даного питання на сторінці групи "Врятуймо наш Буг".

В пришкільному таборі учні 7 та 8 класу створили екологічний загін, який був організатором справ по вивченню та охороні природи: екологічний марафон, екскурсії, трудовий десант на березі річки.

Шкільною лабораторією під відкритим небом стала екологічна стежка "Прекрасне навколо нас". Це дуже ефективна форма природоохоронної роботи,

виховний процес проходить не в процесі обов'язкового заходу, приуроченого до конкретної дати, місця чи часу, а при безпосередньому спілкуванні з природою. Дитина безпосередньо та емоційно сприймає природні об'єкти, задіяні всі органи чуттів, це сприяє формуванню позитивних емоцій, передусім у тих дітей, котрі до цього мало спілкувалися з природою. Екологічна стежка стала живим храмом природи, невичерпним джерелом знань для юних відвідувачів.

Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського багатогранна, його ідеї залишаються актуальними і в наш час. Враховуючи досвід великого педагога, творчо використовуючи його ідеї, педагогічний колектив школи вирішує нагальних проблем щодо екологічного виховання школярів.

Використання педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського у навчанні та вихованні учнів початкових класів

*Лехенко Ф. В., керівник методичного
об'єднання, вчитель початкових
класів загальноосвітньої школи І–ІІІ
ступенів с. Могильне Гайворонського
району*

Духовне життя дитини повноцінне лише тоді,
коли вона живе в світі гри, казки, музики,
фантазії, творчості. Без цього – вона засушена
квітка.

В.О.Сухомлинський

Вищезгадані слова В.О.Сухомлинського, ми, вчителі початкових класів загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів с. Могильне, стали девізом нашої педагогічної діяльності. Тому неодноразово на засіданнях методичного об'єднання ставили перед собою питання: як зробити навчальний процес цікавим, доступним дітям. Зміни, що відбуваються в цей час у науці, на виробництві, у соціальному житті, викликали необхідність розробки нових підходів до системи навчання і виховання школярів. Кому, як не нам, вчителям початкових класів, знати, що зацікавити дитину легко тоді, коли розмовляємо доступною їй мовою. Тоді у пригоді стають казки В.О.Сухомлинського. Він писав: "Через казкові образи в свідомість людей входить слово з його найтоншими відтінками... Під впливом почуттів, що пробуджуються з казковими образами, дитина вчиться мислити словами... П'ять, десять разів дитина може переказувати одну й ту саму казку і щоразу відкриває в ній щось нове. Багата спадщина нашого земляка В.О. Сухомлинського простими, доступними казками. Читаючи їх на уроках читання, мови, природознавства,

образотворчого мистецтва та інших уроках, ми черпаємо мудрі поради, які здаються зовсім простими, ненав'язливими, зрозумілими. Його твори допомагають учням спостерігати, думати, висловлювати думки.

Вчителі нашої школи часто звертаються до надбань великого педагога. Добре запам'ятали його такі слова: "Перші уроки мислення повинні бути не в класі, не перед дошкою, а серед природи. Як можна описати калину, не знаючи, яка вона. Тому перед описом калини виходимо у шкільний парк, знаходимо, де цей кущ, розгадуємо загадки про калину, розглядаємо листочки, гілочки, плоди, замальовуємо її, згадуємо прислів'я, приказки, легенди, пісні про калину, беремо її руками, смакуємо плодами, і лише потім починаємо описувати. Стільки вражень у маленьких учнів, що й не передати словами!".

У природі В.О.Сухомлинський вбачав одвічне джерело дитячого розуму, фантазії та словесної творчості. Великий педагог прагнув, щоб яскраві образи рідної землі живили свідомість дитини впродовж усіх років навчання, щоб закони мислення вперше розкривались серед поля, на лузі, біля річки, в гаю.

Дуже цікаві малюнки, які виконують діти, коли перебуваємо у своєму куточку краси, звертаємо увагу на зміни, які відбулися:

- яке листя ?
- чому опадає ?
- хто пофарбував ?

Починаючи із першого класу проводимо окремо уроки у природі, здійснюємо подорожі до країни Математики, зупинками якої є цікаві завдання, що необхідно виконати, аби відчинилися двері до цієї чарівної країни. Здійснюємо дивовижні подорожі до казкового світу природи і відтворюємо її кольорові переливи на папері, змальовуємо її красу фарбами, ходимо тихо, дивимось уважно під ноги, уявляємо себе травичкою, гілочкою, перевтілюємось у комашку, сонечко, вітер. Кожен раз, ідучи в природу, згадуємо правила поведінки в природі. Часто зустрічаємо казкових героїв, які просять допомоги або пропонують свої завдання. Спів пташок, шелест дерев, мелодійне дзюрчання струмочка допомагають поліпшити настрій. Дуже подобається дітям гра "Стежка краси" – знайти щось красиве і, не називаючи його, розповісти про нього, щоб всі відгадали, "Стежка радості", "Стежка натхнення".

Добре запам'ятали слова В.О.Сухомлинського: "Щоб змусити дитину мислити, треба примусити її дивуватись". Такі уроки мають великий вплив на навчання, виховання і розвиток, залишаються у пам'яті дітей на все життя.

Дуже часто використовуємо казки під час вивчення понять "добро", "людяність", "чесність", "скромність". Обов'язковими є години спілкування: "Людина починається із добра", "Подорож до країни доброти", "Щоб не згинати у морі зла, спішіть добро творити, дітвора!", "Бал ввічливості", "Секрети вихованої людини", "Як ставитися до інших, щоб тебе поважали", основою яких є казки Василя Олександровича "Ввічливий кролик", "Здрастуйте", "Дякую" Настільною для кожного педагога є книга "Як виховати справжню людину".

Цінним матеріалом для позакласного читання є оповідання В.О.Сухомлинського "Учитель і учні", "Нічна квітка", "Гірка вода", "Ластівка з

перебитим крилом", "Красиві слова і красиве діло", "Образа й щастя" та багато – багато інших.

Дуже добре проводити читання з передбаченням за повчальними і цікавими творами В.О.Сухомлинського

Багато творів автора закликають любити свій край, свою Батьківщину, висміюють лінь, нероб, виховують любов і пошану до рідних, вчать жаліти і прощати ("Як Сергійко навчився жаліти", "Горбатенька дівчинка" ...)

Використовуємо у своїй роботі прислів'я та приказки, крилаті вислови з казок В.О.Сухомлинського.

Наприклад:

- Якби все в світі було однакове, не було б краси.
- Рана від колючки загоїться й сліду не залишиться. А рана від слова заживає, проте слід широкий застається.
- До сяючої вершини, веде кам'яниста стежина.
- І цибулина може бути прекрасною!

"Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її залучення до багатства духовної культури. Світ, який оточує дитину, це перш за все світ природи безмежним багатством явищ, з невичерпною красою. Я вбачаю виховний сенс у тому щоб дитина бачила, відчувала, переживала, осягала розумом таємницю, як велику таємницю, залучення до життя в природі", – ці слова В. Сухомлинського заставляють замислитися нас над тим, що сьогодні людство переживає надзвичайно критичний період своєї історії. Це період небаченого досі загрозливого для існування цивілізації зростання низки негативних факторів: деградації природи, збільшення забруднення навколишнього середовища, деградації людської моралі. Саме Василь Олександрович наголошував, що ми – невід'ємна частина природи, Всесвіту й мусимо керуватися законами Природи, пам'ятати, що всі живі істоти такі самі рівноправні члени біосфери, як і ми. Тому велику увагу педагог приділяв екологічному вихованню. Яскравими зразками екологічного виховання є казки "Осінні сни клена", "Сині квіти", "Дуб під вікном", "Краплина роси", "Метелик і квітка" та багато інших. Такі твори спонукають молодших школярів до мислення, вчать правильної поведінки у природі. З бажанням діти їх читають і слухають.

Стало традиційним щорічне проведення свята Казки у початковій школі. Кожен клас готує інсценізацію улюбленого твору, виготовляють власноруч костюми.

Активно використовуються педагогічні ідеї В. Сухомлинського і під час роботи групи продовженого дня. Діти залюбки малюють ілюстрації до творів педагога, складають власні казки під час екскурсій у природу, слідкують за змінами у природі.

Уроки милування природою, уроки пізнання природи, екологічні мандрівки та операції зі збереження джерел, лісів, пташиних гнізд, години спілкування із квітами і лісовими галявинами – це не повний перелік навчально-виховних заходів, під час яких вчителі початкових класів спрямовують увагу, емоції, дії

учнів на формування екологічної культури, беручи до уваги поради В. О. Сухомлинського.

Педагогічні ідеї

Василя Олександровича Сухомлинського у роботі шкільного методичного об'єднання учителів гуманітарного циклу

Замула Л. М., керівник методичного об'єднання, вчитель української мови та літератури загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів с. Могильне Гайворонського району

У загальноосвітній школі І–ІІІ ступенів с. Могильне самовіддано працюють творчі люди, які використовують у своїй роботі всі найкращі надбання педагогіки. Спадщина Василя Олександровича Сухомлинського є національним скарбом для справжнього учителя–творця, вчителя–новатора, який любить свою професію, у кожній дитині бачить неповторну особистість.

В. Сухомлинський є справжнім наставником, до якого можна звернутися у будь–якій педагогічній ситуації, і обов'язково знайдеш пояснення і вичерпну відповідь на запитання, яке тебе хвилює на даний момент.

Дуже цінними є думки, які ми використовуємо у своїй роботі, що "кожна дитина – художник", " добра дитина не падає з неба, її треба виховати", "у дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів"... та багато–багато інших дуже цінних думок і почуттів. Перш ніж навчати дітей, за словами Василя Олександровича Сухомлинського, потрібно зрозуміти і дослідити душу вихованців, їх проблеми, фізичні та психологічні. Ці настанови і поради ми намагаємося у своїй роботі завжди використовувати.

У третьому томі праць великого педагога у розділі "Природа – джерело здоров'я" Василь Сухомлинський радить більше перебувати на свіжому повітрі, спілкуватися з природою. Учителі нашої школи часто проводять уроки спілкування з природою. На території школи є чудовий березовий парк, де можна часто помітити наших педагогів разом з вихованцями. Тут ми готуємося до уроків розвитку зв'язного мовлення, ведемо підготовчі роботи до написання творів–описів, складаємо вірші, малюємо словесні пейзажі. Помітивши, що дитячі щічки стають рум'яними, розуміємо, що вони краще сприймають вчителя, виразнішими є слова, контрастнішими є думки.

Дуже часто вчителі відвідують місце при долині, де б'є цілюще джерело. Воно знаходиться неподалік нашої школи. Та невимовна краса, яка захоплює дітей, є дуже важливою складовою таких уроків–екскурсій. Це є перевагою сільської школи, яка має свої особливості в розташуванні. Тут неподалік і поле, і долини, і горбочки, і парки. Це сприяє естетичному вихованню наших школярів.

В. О. Сухомлинський, маючи особливий таланти, створив цілу педагогічну систему нашого часу, зокрема у вивченні української мови. Учителі української мови часто звертаються до праць великого педагога. Цінними є його слова, які він говорив молодим: "Батьківщина – це твоє рідне слово. Знай, бережи, збагацуй велике духовне надбання свого народу – рідну українську мову. Це мова великого народу, великої культури. Українською мовою написані великі немирущі твори І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, І. Нечуя–Левицького, М. Кропивницького. Українська мова живе у прекрасних піснях твого народу".

"Любов до Батьківщини, – пише В. Сухомлинський, – неможлива без любові до рідного слова. Тільки той може осягти своїм розумом і серцем красу, велич, відтінки і пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як чесним ім'я своєї родини. Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово, – це людина без роду і племені". Ці цитати є дуже вагомими, їх використання в навчальному процесі допомагає виховувати найкращі людські цінності, здобуті поколіннями.

Надзвичайно цінними є думки Василя Олександровича про культуру мовлення, що виховується саме в школі, яку любов педагог називається "духовною колискою народу", "найважливішим вогнищем мудрості народу".

У поняття культури мовлення педагог вклав великий зміст. Це – складова частина навчання мови. Основна мета його – озброїти учнів умінням правильно висловлювати свої думки як в усній так і в письмовій формах.

У нашій школі дуже цінують ті принципи В.О. Сухомлинського, де йдеться про те, що культуру мовлення слід базувати на міцній психолого–педагогічній основі. За стан роботи над культурою мовлення учнів у школі відповідає весь педагогічний колектив, бо, на думку вченого, кожен учитель незалежно від того, який предмет він викладає, повинен бути і словесником. Так, як і радив Сухомлинський, у нашій школі ми прагнемо, щоб діти змалку і в школі, і поза нею вчилися дорожити кожним сказаним словом, шануючи його. "У школі не повинно бути пустослів'я і пустозвонства, – застерігає В.Сухомлинський, – бережіть слова!... Спонукайте дітей висловлювати свою думку. Не допускайте, щоб високі, святі слова перетворювалися на розмінну монету... Нехай кожне слово, вимовлене у школі, дає плід, а не залишається пустоцвітом".

За порадами Василя Олександровича ми велику увагу приділяємо виробленню у дітей звички і потреби користуватися словами ввічливості. На думку вченого, вміння користуватися словами добрих побажань у живому щоденному спілкуванні є невід'ємною ознакою мовно–етичної культури і водночас тим елементарно–людським, без чого нам загрожує невігластво.

Вживання слів типу "бажаю тобі всього доброго", "бажаю тобі добра і щастя", "доброго вам здоров'я", "будь ласка" та ін. педагог бачив не тільки вияв ввічливості, а справжню людську сутність, багатство та щедрість душі людини.

Якщо учень має високу культуру мовлення, як правило, він добре вчиться. Василь Олександрович Сухомлинський писав: "Вихованці можуть успішно

вчитись, коли вони вміють спостерігати, думати, висловити думки, читати, писати, думаючи, читати і читаючи думати".

На високе місце в методиці розвитку культури мовлення і розвитку зв'язного мовлення педагог завжди ставив словесну творчість учнів. На його думку, це могутній стимул духовного життя дитини, високоефективний засіб розумового розвитку, джерело натхнення у самовираженні і самоутвердженні особистості. Ідеї вдало утверджуються у нашій школі. Учні складають вірші, казки й пісні і стають чутливішими до живого слова й краси.

Протягом багатьох років В.Сухомлинський вів невтомну і багаторічну діяльність у царині мовно-педагогічної культури. Він розширив горизонти шкільної методики розвитку мовлення, показав взірець свіжого й оригінального підходу до розв'язання проблеми оптимізації мовної культури у школі.

Здійснювати моральне та людське виховання вчителям нашої школи допомагає використання творчої спадщини Василя Сухомлинського на уроках. Наприклад, епіграфом до уроків світової літератури, української літератури, наші вчителі використовують такі вислови:

– Казка – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки й мови (5 кл. ЗМ. Створення власної казки).

– Людина сама штовхає себе в прірву самотності, якщо нема в її душі того святого вогника, без якого щастя неможливе, вогника любові до людей (6 клас. Образ Скруджа в оповіданні Діккенса "Різдвяна пісня у прозі").

– Усі блага і радощі життя створені працею і тільки працею (6 клас. Образ Робінзона Крузо в однойменному романі Д. Дефо).

– Байдужість – душевна сліпота (11 клас. Стосунки в родині Замзів у творі Ф.Кафки "Перевтілення").

– Жорстокість – це слабкість, помножена на підлість (11 клас. Образ В. Лободи в романі "Собор" Олесея Гончара)

– Є тільки дві форми життя: гниття і горіння. Боязливі і жадібні вибирають першу, мужні – другу. (11 клас "Тигролови" І.Багрянний).

– Ніхто не зможе виховати людину, якщо вона сама себе не виховає (До багатьох творів.)

– Людина народжується не для того, щоб безслідно зникнути нікому не відомою порошинкою, а для того, щоб залишити після себе слід вічний (До багатьох творів.)

Використовуються на уроках такі завдання, як прочитання казок Сухомлинського і порівняння їх із творами інших письменників. Діти шукають спільне і відмінне у цих творах, заповнюють таблички з колонками "Спільне" і "Різне".

У 6 класі при вивченні теми "Антитеза як засіб і композиційний прийом" вчителі-словесники нашої школи вдало використовують текст Добротворця "Дві матері", який дуже яскраво ілюструє дві протилежності. Цей текст і багато інших казок, легенд, оповідань В. Сухомлинського використовується для відтворення тексту. Діти залюбки працюють з яскравими і повчальними завданнями з використанням творів педагога.

На уроках англійської мови вчителі нашої школи використовують тексти казок, легенд Василя Олександровича для перекладів. Є збірка перекладених дітьми казок Сухомлинського англійською мовою.

При вивченні епістолярних творів яскравим прикладом слугують "Листи до сина" В. Сухомлинського. Це є органічним продовженням думок педагога про виховання молодого людини. У "Листах до сина" розповідається і про громадянське, і моральне, і фізичне становлення юнака, бачення ним навколишнього життя, – проблем, що хвилюють молодь наших днів. Тому це є дуже цінним матеріалом у підготовці і проведенні виховних годин у середній і старшій школі. Наші педагоги успішно використовують цей матеріал у такому досить делікатному і відповідальному завданні – виховати порядну людину.

Використання спадщини В.О.Сухомлинського в практиці роботи педагогів загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів с.Солгутове

*Захаренко М.С., директор,
Ліщук О.Г., заступник
директора з навчально–виховної
роботи, Рябокорівка З.О.,
вчитель світової літератури
загальноосвітньої школи
І–ІІІ ступенів с.Солгутове
Гайворонського району*

Для багатьох педагогів України і світу В.О.Сухомлинський, 95–у річницю з дня народження якого відзначаємо, став мудрим наставником, Учителем, порадиником. Його унікальна спадщина і сьогодні є чистим джерелом педагогічної майстерності.

В.О.Сухомлинський зазначав, що "практична педагогіка – це знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, але й підняті до рівня мистецтва". Щоб досягти цього рівня, педагоги нашої школи постійно вивчають і широко впроваджують ідеї В.О. Сухомлинського у свою діяльність. Цьому сприяє методичний кабінет школи, де оформлено куточок Великого педагога. Тут зібрано його праці, посібники з методичної роботи, матеріали науково–практичної конференції та Всеукраїнських педагогічних читань з вивчення і впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

Педагогічний колектив загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів с. Солгутове Гайворонського району вивчення спадщини видатного педагога здійснює на засіданнях педагогічної ради. Так було вивчено теми: "Проблема вдосконалення сучасного уроку в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського", "В.О.Сухомлинський про громадянське виховання", "Актуальність ідей В.О.Сухомлинського про формування і збагачення педагогічної культури вчителя в умовах реформування школи", "Робота педколективу школи із

формування загальнонавчальних умінь і навичок школярів на основі творчого використання педагогічних ідей В.О.Сухомлинського", "Ідеї В.О.Сухомлинського про гуманізацію навчально-виховного процесу в практиці перебудови сучасної школи".

Краще розуміти духовний світ дитини, її індивідуальні особливості "знати її здоров'я і мислення", допомагають учителям заняття психолого-педагогічного семінару. На цих заняттях учителі обговорили виступи колег на теми: "Актуальні проблеми виховування в контексті педагогіки В.О.Сухомлинського", "Педагогіка В.О. Сухомлинського і розвиток теорії і практики навчання", "Основи педагогічної майстерності за В.О.Сухомлинським".

Шкільні методичні об'єднання вчителів початкових класів, природничо-математичного, гуманітарного циклів та класних керівників систематично вивчають на засіданнях педагогічну спадщину видатного Учителя. Ось тематика засідань: "Основи трудового виховання школярів засобами матеріально – практичних цінностей у спадщині В.О.Сухомлинського", "Фізкультура та її роль у вихованні патріотизму в концепції В.О. Сухомлинського", "Використання творчої спадщини В.О. Сухомлинського при вивченні англійської мови у старших класах", "Рідна мова як засіб розвитку особистості у спадщині В.О. Сухомлинського".

Традиційними у нашій школі стали педагогічні читання з вивчення ідей В.О. Сухомлинського за книгами "100 порад учителям", "Серце віддаю дітям", "Листи до сина", "Павлиська середня школа", "Методика виховання колективу". Поради В.О. Сухомлинського використовуємо у виховній та позакласній роботі з учнями. Цю роботу підпорядковуємо впровадженню трьох обов'язкових, як зазначав великий педагог, констант: любові до дитини, утвердження добра, виховання красою.

У школі створено сприятливі умови для навчання, відпочинку, розвитку творчих здібностей учнів. Велику увагу педагогічний колектив та адміністрація школи приділяють естетичному оформленню шкільного приміщення. Всі навчальні кабінети, коридори, фойє прикрашені вазонами, зеленню. У фойє постійно діє фонтан, є акваріум з рибками. У переході між поверхами розміщено шкільну картинну галерею та вернісаж графічних дитячих, батьківських і учительських малюнків. Особливою гордістю школи є кабінет фітотерапії і фізпроцедур, де проводяться уроки здоров'я, природознавства, а поруч діє медичний центр, у якому до послуг учнів, їхніх батьків, вчителів є інгалятори, електрофорез. Солгутівська школа – це школа Добра і злагоди, школа сприяння здоров'ю учнів.

Великого значення В.О. Сухомлинський надавав трудовому вихованню школярів. Любов до праці у нашій школі прививається дітям на уроках трудового навчання і в позаурочний час. Вони доглядають шкільний горіховий сад, трояндову "Алею випускників" та живопліт навколо подвір'я школи з кущів самшиту та вічнозелених туй. Маємо навчально-дослідну ділянку, де учні вирощують овочі для шкільної їдальні.

Прислухаючись до порад видатного педагога, колектив нашої школи прагне виховувати справжніх патріотів свого села, країни. Багато років

педагогічний колектив школи працює над реалізацією науково-методичної проблеми "Громадянське виховання учнів". Цьому сприяють Уроки мужності, котрі проводяться біля меморіального комплексу "Зірка пам'яті", оформленого на другому поверсі шкільного приміщення, де зібрано матеріали про односельчан, які загинули, захищаючи Вітчизну у роки Великої Вітчизняної війни, фотографії з відкриття меморіального комплексу села, фото командирів та воїнів 62-ї Гвардійської танкової дивізії, що визволяла наше село від фашистських загарбників. У грудні щорічно проводимо конкурс строю і пісні, присвячений Дню захисника Вітчизни. Традиційно у травні проводиться місячник "Вахта пам'яті", приурочений Дню Перемоги. У школі діє волонтерський загін, що надає посильну допомогу ветеранам, вдовам, учасникам воєнних дій, дітям війни.

Вихованню патріотичних почуттів у наших учнів, любові до рідної школи, села, краю і Вітчизни сприяє і те, що школа має власну символіку: герб, гімн, слова якого написав поет-односельчанин, колишній учитель літератури Костянтин Лесьєв-Лесь. Всі шкільні урочистості розпочинаються з прослуховування чудової мелодії і сердечних слів гімну рідному селу і школі.

З ініціативи учнівського парламенту у школі розроблено власну валюту – "гутики", якою нагороджують призерів шкільних, районних, обласних предметних олімпіад, учнів-членів МАН, котрі захищають свої проекти на районному та обласному рівнях, активних учасників позакласних і позашкільних конкурсів, змагань, свят.

Реалізуючи науково-методичну проблему школи "Вдосконалення сучасного уроку" вчителі постійно дбають про ефективність та результативність уроку, знайомляться з новими освітніми технологіями. Кожен із вчителів оволодіває навичками застосування ІКТ. Завдяки досягненням педагогічного та учнівського колективів школа стала опорною з питань громадянського виховання, сприяння здоров'ю учнів та контролю і керівництва. Неодноразово на базі нашої школи проводились районні та обласні семінари учителів історії, математики, основ здоров'я, директорів шкіл сприяння здоров'ю. У вересні 2012 року в школі побували голови районних рад Кіровоградської області з метою вивчення досвіду. Традиційними стали предметні тижні початкових класів, природничо-математичного циклу, молодих учителів, в межах яких педагоги проводять відкриті уроки з використанням інтерактивних методів навчання, організовують позакласні заходи у формі проектів з використанням мультимедійних засобів. Практикуємо презентації роботи шкільних методичних об'єднань, вчителів, що атестуються та соціально-педагогічної служби.

До вивчення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського залучаємо батьків. У школі діє "Батьківський всеобуч". Актуальними на заняттях є питання сімейного виховання за Сухомлинським, які обговорюються також на загальношкільних та класних батьківських зборах: "Виховання без покарань", "Виховання хлопчиків" ("Листи до сина"), "Лист до доньки", "Секрети батьківського авторитету", "Навчайте дитину мислити", "Виховання майбутніх матерів і батьків" (книга "Батьківська педагогіка").

Особливу увагу вивченню творчої спадщини В.О. Сухомлинського приділяють учителі початкових класів, які вивчають з дітьми казки видатного педагога, організовують спільно зі шкільною бібліотекою обговорення цих казок та проводять захисти читацьких інтересів за творами В.О. Сухомлинського. "Казка, гра, фантазія, – підкреслював педагог, – це життєдайне джерело дитячого мислення, шляхетних почуттів і поривань. Через казку, її образи, мову дитина вчиться мислити словами. Казка невід’ємна від краси, сприяє розвитку естетичних почуттів, без яких немислима шляхетність душі". Обговорюючи, інсценізуючи його казки, вчителі розкривають перед дітьми світ чарівності, краси, добра, співчуття.

Центром популяризації книг В.О. Сухомлинського є шкільна бібліотека, де постійно діє виставка праць педагога з рубриками "Серце віддаю дітям", "Учений, педагог, гуманіст", "В.О. Сухомлинський – педагог, наставник".

Бібліотека організовує читання і обговорення книг Василя Олександровича "Гаряча квітка", "Чиста криниця", "Квітка сонця", готує матеріали для засідань методичних об’єднань вчителів початкових класів за книгою "Серце віддаю дітям" з питань: "Читання – важливий засіб розумового виховання, "Кожна дитина – художник", "Здоров’я, здоров’я, і ще раз здоров’я", "Книга в духовному житті дитини".

Спадщина видатного педагога зі світовим ім’ям – це невичерпне джерело педагогічних ідей мудрих порад які завжди є актуальними в освітянському житті, тому педагогічний колектив загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів с.Солгутове, не зупиняючись на своїх досягненнях, буде продовжувати вивчати, популяризувати творчі та педагогічні знахідки великого Учителя з метою навчання і виховання справжніх патріотів, свідомих громадян України.

**Ми працюємо любимо, що в творчість перейшла.
Впровадження ідей В.О.Сухомлинського при викладанні предметів
художньо – естетичного циклу в загальноосвітній
школі І-ІІІ ступенів с.Чемерпіль**

*Лобач Л. Ф., директор, вчитель
образотворчого мистецтва
загальноосвітньої школи І–ІІІ
ступенів с. Чемерпіль
Гайворонського району*

Я – вчителька і на руках у мене,
Серця маленькі й долі чарівні
В очах довіра і любов до мене,
Не треба долі іншої мені.
Я – вчителька, і з гордістю крокую
По цій прекрасній сонячній землі,
Добро посію, душі полікую, Я
– вчителька! Тож
зздять хай мені!

Займатися улюбленою справою – чи не найголовніше у житті кожної людини. А якщо захоплення стає ще й повсякденною роботою, то, окрім духовного задоволення, знаходиш – радість творчості.

Надання учням радості праці, радості успіху у навчанні, збудження в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності, віри в себе – цілюще джерело моєї педагогічної діяльності.

Педагогічна практика свідчить про те, що тільки знання, набуті самостійною працею, роблять випускника фахівцем, здатним творчо вирішувати професійні задачі та морально-етичні проблеми.

Життя вчителя – це обов'язок бути світилом, утверджувати ідеали правди, краси, добра. Учитель – це той, хто сіє зерно добра. Щастя для нього – гідні учні, які сяють, як сонце, наслідуючи його чесноти та продовжуючи його доброчинність.

Саме про це говорив В. О. Сухомлинський: "У наших школах не повинно бути нещасливих учнів, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил учня, які породжують енергію для долавання труднощів, бажання вчитися".

Я вважаю, що навіть разове переживання успіху може докорінно змінити психологічне самопочуття учня. Адже успіх – спусковий механізм подальшого творчого руху особистості.

Прямий вплив на розвиток творчого потенціалу учнів є використання ідей В.О.Сухомлинського при викладанні предметів художньо – естетичного циклу.

Великий педагог стверджував: "...я побачив у малюванні один із засобів, які розвивають творче мислення і уяву".

Переконана, що дитячий малюнок допомагає знайти найвищу сходинку на шляху до логічного пізнання, розвиває естетичне бачення світу.

В.О.Сухомлинський сприяв тому, щоб світ із невичерпною новизною, дивовижною красою став для дитини могутнім джерелом живої уяви, яскравих

уявлень. Тому, перш за все на своїх уроках вчу дітей уважно дивитися і вдивлятися, спостерігати і думати. Спостереження за навколишнім середовищем дає основу для творчого процесу. Наприклад у хмаринках, які плывуть небом, вчу дітей, бачити різних фантастичний тварин (На що схожі хмаринки?). Бачення дітей супроводжуються фантастичними розповідями.

Треба сказати, що ніколи не нав'язую дитині свою допомогу ні в технічному виконанні, ні під час вибору кольору. Учні малюють так, як їм подобається. На уроці в 5 класі діти малювали запахи. Ось наприклад, у полину запах сіро – зеленого кольору, а сон – трава мала яскраво – малиновий колір.

Виконання практичного завдання завжди розпочинаю на основі якогось сюжету, особливо, з учнями 5 класу. Це урок – коли основна мета – домалювати травичку, сонечко, хмаринку, деревце, дощик. І тут, я намагаюся, щоб дитина спочатку відчула, що вона "тяжка хмарина", "усміхнене сонечко", "жваве, веселе деревце", "яскрава, спокійна травичка", тобто емоційно підготовлюю до відтворення своїх почуттів у композиції.

З метою створення ситуації успіху, часто практикую колективну творчу справу. Наприклад, одні учні виконують головний сюжет малюнку, а інші – домальовують дрібні деталі – листя, ягоди, краплинки.

Багатство і красу рідного краю можна побачити через казку, творчість, фантазію.

Василь Олександрович Сухомлинський свої уроки проводив у "Кімнаті казок", щоб діти мали змогу повністю поринути в атмосферу чарівного світу казки. Саме казці він приділяв особливе місце у естетичному вихованні.

На основі оповідань та казок В.О.Сухомлинського учні створюють сюжетні малюнки, в яких проявляють сміливість і багатство фантазії, іноді використовують таке кольорове поєднання, яке надає зображенню таємничості і фантастичності.

Важливу роль в розвитку творчої уяви, відіграють подорожі в світ краси природи – екскурсії. Мандрівка берегом Південного Бугу наповнює учнів яскравими естетичними почуттями. Ми малювали Ранкову і Вечірню зірку біля річки, весняну повінь. Хочу зробити висновок: зображення того, що хвилює, вражає, це своєрідна оцінка навколишнього світу. "Якщо дитина зображує те, що втілює красу, переживання краси наче проситься в слово, пробуджує образне мислення" – відмітив В.О.Сухомлинський.

Творчість неможлива без праці, а праця без творчості. Скільки творчого натхнення вкладає кожен майстер своєї справи у свою працю! Про таких говорять: "Він - художник".

"Ми працюю любимо, що в творчість перейшла, і музику палку, що ніжно серце тисне. У щастя людського два рівних крила: троянди й виноград, красиве і корисне", - ці слова є гаслом моєї педагогічної діяльності вчителя образотворчого мистецтва. Не талановитих дітей немає. Всі діти трудолюбиві. Дітей треба захопити працею, осяяти їх працю творчістю.

В.О.Сухомлинський сказав: "Музичне мистецтво в школі є фактично не вихованням музиканта, а перш за все виховання людини". Це стосується і предметів художньо – естетичного циклу, завдання яких є виховання людини з

розвинутою творчою уявою, фантазією, образним мисленням, тобто людини, наділеної такими рисами, які знадобляться їй упродовж усього життя й у будь – якій галузі людської діяльності.

Школа починається з учителя.

*Опаленко Т. Д., заступник директора з
навчально-виховної роботи, вчитель
географії загальноосвітньої школи I–III
ступенів с. Чемерпіль
Гайворонського району*

Розбудова Української держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання – виховання справжнього громадянина, патріота рідної землі.

Національна доктрина розвитку освіти стверджує, що держава повинна забезпечити виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, шанобливо ставиться до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин.

Невичерпним джерелом у вирішенні завдань освіти є використання педагогічних ідей В.О.Сухомлинського, все життя якого було присвячене вихованню нової людини – всебічно і гармонійно розвиненої, свідомої і активної.

Живе його вчення. Живуть його книги. І не просто живуть - допомагають жити і працювати людям. Адже усі його твори – золоті розсипи вистражданих і вивірених педагогічних думок, знахідок, спостережень, рекомендацій.

Я розділяю думку В.О.Сухомлинського про те, що "всебічно розвиненій особистості повинні бути властиві освіченість, інтелігентність, любов до знань, вміння користуватися ними в своїй діяльності, культура мовлення, широке коло духовних запитів, наукове світорозуміння, здатність до фізичної і розумової праці на користь суспільства, потреба працювати, трудова культура, закоханість у праці творче ставлення до неї, ініціатива й самодисципліна в праці". Над реалізацією цих ідей я працюю як заступник директора з навчально-виховної роботи та вчитель географії.

За словами В.О. Сухомлинського "школа починається з учителів, вихователів". Для вирішення завдань освіти учитель сам має бути особистістю. Тому і у щоденній своїй педагогічній діяльності розвиваю у собі такі професійні якості: інтерес до дитини як особистості, вміння розуміти її інтереси і педагогічна спостережливість, зацікавленість у спільній справі, у сприятливому морально – психологічному кліматі педагогічного колективу;

беру активну участь в соціальному житті, постійно займаюся самовихованням і самоосвітою.

Останні слова з книги "Виховання особистості" сприймаю як заповідь нащадкам "Виховання великого, доброго серця – образно кажучи, турбота про те віття, на якому зеленіють буйні паростки людяності, гуманності".

Найбільшу мудрість виховання людини В.О. Сухомлинський бачив у культурі спілкування. Слово педагога є найважливішим інструментом впливу на дітей. Саме тому основними вимогами, яких я дотримуюся на уроках є логічність викладу матеріалу, правильність з точки зору фонетики і граматики, емоційність, виразність, багатство мови.

Виконуючи соціальну роль учителя я, як і увесь колектив загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів с.Чемерпіль Гайворонського району, володію і моральною культурою, в основі якої – дотримання педагогічного обов'язку, честі й гідності педагога. Адже вчитель – не просто скарбниця знань, надбаних людством, не лише їх трансформатор, а один із творців Людини.

Цілеспрямоване навчання і виховання неможливе без знання психологічних особливостей дітей певного віку, яка вивчає закономірності оволодіння знаннями, уміннями і навичками, досліджує індивідуальні відмінності в цих процесах, закономірності формування у школярів активного, самостійного і творчого мислення. На заняттях психолого-педагогічного семінару було розглянуто тему: "Навчально – виховний процес і психічний розвиток особистості"

"За природою своєю дитина допитлива, жадібна до знань. Джерелом бажання вчитися є успіх, досягнутий у навчанні". Є успіх є й бажання вчитися. Щоб учні добре вчилися, їх потрібно навчити вчитися. Актуальними і сьогодні є думка В.О.Сухомлинського про те, що "головною ланкою за яку необхідно зараз узятися вчителів – техніка читання й грамотність. Все це взаємозв'язано. Передусім потрібно добитися, щоб учні вільно читали. Без цього не може бути й мови про грамотність".

Завдання вчителя полягає в тому, щоб нівелювати інтелектуальні відмінності учнів, якнайповніше розвивати мислительні, пізнавальні, творчі сили кожної дитини відповідно до її можливостей, знаходити ту "золоту середину", яка б викликала у його вихованців стійкий інтерес до виучуваного, постійний пошук оптимальних умов навчальної праці.

Праця, вважав В.О.Сухомлинський, може стати джерелом радості й задоволення лише за умови, коли в ній найповніше й найяскравіше розкриваються природні задатки людини. Тому ми всіляко дбаємо про те, щоб у праці повною мірою виявлялися нахили і здібності учнів

Переконана, що проблема ефективності управління навчально – пізнавальним процесом може бути розв'язана тільки за умови забезпеченості компетентності і відповідної професійної майстерності кожного вчителя, керівника навчального закладу. Усі форми методичної роботи, тематика занять психолого – педагогічних семінарів, педагогічних читань, проведених за активної участі педагогів, сприяє підвищенню педагогічної майстерності кожного вчителя.

Члени методичної ради провели засідання – роздум над технологічними і методичними порадами В.О.Сухомлинського. Великий інтерес у молодих педагогів викликали виступи вчителів:

- "Пізнання краси і виховання почуттів", вчитель образотворчого мистецтва Лобач Л.Ф.;
- "Процес формування наукового світогляду, розвиток критичного мислення", вчитель Марченко Т.М.;
- "В.О.Сухомлинський про роль читання в інтелектуальному моральному та естетичному розвитку школярів", вчитель Бичок Л.В.
- "Види трудової діяльності учнів і педагогічні вимоги до її організації", вчитель Марченко В.В.;
- "Формування розумових здібностей молодших школярів", вчитель Ткачук О.В.;
- "Контроль і оцінювання у концепції розвивального навчання В.О.Сухомлинського", вчитель Кливняк Л.В.;
- "Виховання високих моральних якостей і норм поведінки", вчитель Бережиленко Т.О.

Предметом постійної уваги вчителя повинно бути здоров'я дітей. У центрі уваги нашого колективу – здійснення медико – педагогічного контролю за фізичним розвитком вихованців.

Великий педагог твердив, що задоволення від праці людина одержує лише тоді, коли їй доступні також інші радощі, культурні та духовні цінності – художня література, музика, живопис, спорт, мандрівки по рідного краю.

Змістовно педагогічним колективом нашої школи реалізовується проект "В океані рідного народу відкривай духовні острови". Барвінчата 1 – 4 класів здійснюють подорож – гру "Сім грайливих промінців", члени піонерської організації імені Героя Радянського Союзу В.І. Гринчака працюють за програмою "Я – родина – Батьківщина". Національно – патріотичному вихованню учнівської молоді сприяє акція "Зірка пам'яті", участь у спортивних святах "Старти надій", "Козацький гарт", які в нашій школі стали традиційними.

За ініціативою директора школи Лобач Л. Ф. традиційним стало щорічне проведення Дня здоров'я за участю учнів, батьків, вчителів

Нашими надійними союзниками у справі навчання і виховання дітей є батьки. Класні керівники, адміністрація школи постійно дбає про батьківський всеобуч. Ми переконані, що тільки спільними зусиллями школи, сім'ї і громадськості можна виховати гуманну особистість, яка поважає українську Конституцію, її символи, державну мову, традиції, культуру, завжди готова до ратного подвигу в ім'я процвітання своєї держави.

Сьогодні, коли іде процес відродження національної школи України, важливого значення набуває виховання вільної, незалежної, мислячої особистості. Не забуваймо, що майбутні громадські і державні діячі нашої незалежної держави ще сидять за шкільною партою. А це повинно кликати кожного вчителя до творчого неспокою, вивчення та впровадження в практику роботи педагогічної спадщини великого педагога з Кіровоградщини.

Всім своїм життям, своєю самовідданою працею В.О.Сухомлинський став для нас, педагогів, прикладом беззавітної відданості благородній справі виховання підростаючого покоління.

У школі вчать жити.

*Ткачук О.В., вчитель початкових
класів загальноосвітньої школи І–ІІІ
ступенів с. Чемерпіль
Гайворонського району*

"У школі навчають не тільки читати,
писати, рахувати, мислити,
пізнавати світ, багатства науки
і мистецтва. У школі вчать жити".

В.О.Сухомлинський

Василь Олександрович надавав великого значення становленню особистості малого школяра. Період навчання у початковій школі є періодом становлення соціального "Я". Потрібно допомогти дитині ставати особистістю. Великий педагог вважав, що досягнути цього можна, крок за кроком вводячи її у світ різноманітних людських стосунків. Широке поле для такої діяльності дають години спілкування, колективні творчі справи, дослідницька діяльність учнів. Так, при підготовці до родинного свята "Родина, рід, рідня-які слова святі" діти глибше вивчали історію своєї родини, досліджували історію свого прізвища, звичаї та традиції своєї сім'ї. Повага до матері і батька, шанування дідуся і бабусь – з цього починається любов до своєї Батьківщини.

Завдання вчителя – формувати у дітей уміння слухати і чути, дивитися і бачити. Відчувати і спостерігати, берегти і любити. Це можливо тільки через зв'язок з довкіллям, через здатність відчувати красу навколишнього світу. "Природа – колиска дитячої думки, і треба прагнути, щоб кожна дитина пройшла школу дитячого мислення", – писав великий педагог. Проведення уроків милування природою допомагає не тільки просто вести спостереження, а й навчає бережному ставленню до неї, розвиває зв'язне мовлення навіть слабших учнів. Вони вчаться помічати красу квітів, вчаться уявляти себе на місці рослини або тваринки, помічати екологічні проблеми".

На уроках громадянської освіти часто використовую хвилинки-роздуми "Як я вчинив би...", "Я живу у...", "Бути совісним означає...". Це допомагає дітям встановлювати причинно - наслідкові зв'язки, формувати розуміння, що все навколо взаємопов'язане і багато залежить від їхньої поведінки і ставлення до оточуючого світу.

Стимулювати пізнавальні інтереси дітей, сприяти їх інтелектуальному розвитку, розвивати допитливість допомагають хвилинки-цікавинки. Діти

проводять пошукову і дослідницьку роботу, самі готують цікаві матеріали до різних тем з природознавства, а потім презентують їх на уроках. Найбільше до вподоби відшукувати цікавинки про рідкісні рослини та тварини, виноситься проблема їх збереження.

І звичайно, як не використовувати досвід В.О.Сухомлинського щодо використання казок. Він вважав, що "без казки, без гри дитина не може жити. Казка – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки". Тому на уроках читання багато часу відводжу на інсценізацію казок, діти пробують самі писати невеличкі казки та оповідання, адже через казку фантазію відбувається виховання душі дитини.

Мудре слово наставника

*Поліщук О.І., вчитель української
мови та літератури навчально-
виховного комплексу
"загальноосвітній навчальний заклад
І–ІІ ступенів-дошкільний навчальний
заклад" с. Мощене
Гайворонського району*

Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури... Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, всього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності.

В.О.Сухомлинський

Не одне покоління дітей навчалися за принципами навчання та виховання видатного педагога, науковця з Кіровоградщини – Василя Олександровича Сухомлинського, ім'я якого стало відомим далеко за межами степового краю. Хтось може зауважити, що сучасне життя вимагає нових методів та прийомів навчання та виховання. Чому можна вчитися у радянських вчителів, перед якими ставилися інші завдання, інші вимоги?

Вивчаючи художні та наукові роботи педагога, можна переконатися у тому, що праці є актуальними і сьогодні, бо вчать дітей мислити, робити висновки, розвивати творчі здібності.

Василь Олександрович у своїх наукових працях неодноразово звертався до питання вивчення мови у школі. Він говорив: "Батьківщина – це твоє рідне слово. Знай, бережи, збагачай велике духовне надбання свого народу – рідну українську мову. Це – мова великого народу, великої культури. Українською мовою написані невмирущі твори Котляревського і Шевченка, Франка і Лесі

Українки, Нечуя – Левицького і Коцюбинського. Українська мова живе в українських піснях твого народу".

Рідне слово є тим невичерпним джерелом, з якого дитина черпає уявлення про навколишній світ, про свою родину, своє село і місто, про весь свій край.

Вчений – педагог розглядає рідну мову як провідний предмет у системі вивчення навчальних дисциплін. А це означає, що успішне оволодіння учнями мовою значною мірою позитивно впливає на засвоєння знань з інших предметів.

Важлива особливість методичної системи Сухомлинського – дотримання чіткої наступності й послідовності при вивченні рідної мови. Значну увагу приділяв і урокам розвитку мовлення.

Високої результативності при вивченні мови можна досягти, коли дитина з раннього дитинства розмовляє українською мовою вдома, у садочку, школі.

На уроках мови вимагав від учнів написання без помилок навіть при вивченні нового матеріалу. Вважав, що учень стане грамотнішим, коли на заняттях не допускати помилок. Перевчити набагато важче, ніж навчити.

Значну увагу приділяє наставник і читанню. У книзі "Сто порад учителю" неодноразово наголошує, що успішне навчання неможливе без уміння учнів читати: читаючи думати й думаючи читати.

Та не лише на зусилля дітей вважав Василь Олександрович. Навчаючи творчості, писав: "По справжньому надихнути на творчість може той учитель, який сам уміє творити. Творчість породжується творчістю".

Педагогічна спадщина педагога – невичерпне джерело методичної думки, що не стирає час. Тільки треба її як слід опанувати й уміло використовувати в сучасній школі.

Використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського на уроках біології.

*Муржак О.В., вчитель біології навчально-
виховного комплексу
"загальноосвітній навчальний заклад
I–II ступенів-дошкільний навчальний
заклад" с. Мощене
Гайворонського району*

Одним із важливих напрямків національної системи виховання є формування екологічної культури, гармонійних відносин людини з природою. Проблема бережливого ставлення до природи, охорони навколишнього середовища, поліпшення екологічної ситуації є досить актуальною для нашої області, для України і для всієї планети. У формуванні екологічної культури найважливіше місце належить, безумовно, освіті.

Необхідно якомога швидше виховати покоління людей з новим екологічним мисленням, які б свято берегли землю, ліс, воду, повітря, шанобливо і дбайливо ставилися до природи.

Видатний педагог В. О. Сухомлинський наголошував: "Природа є джерелом добра, її краса впливає на духовний світ людини. Тільки тоді, коли юне серце облагороджується вищою людською красою – добром, правдою, людяністю, співчутливістю, непримиренністю до зла... Краса природи виховує витонченість почуттів, допомагає відчутти красу людини". Отже, не варто переконувати педагогів у важливості спілкування дітей із природою.

"Гадаємо, – писав В.Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поновлювати природні багатства, які маємо".

Всю навчально-виховну роботу з предмета я намагаюся організувати так, щоб зацікавити учнів у програмовому матеріалі, підштовхнути їх до пошуку, творчого мислення і обов'язково вчу використовувати набуті знання в практичній діяльності. Допомогає мені в роботі багата і цінна педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського. У своїй книзі "Сто порад учителю" великий педагог говорить: "Я тисячу разів переконувався: однією з причин труднощів, на які натрапляють діти в навчанні, є те, що знання залишаються часто для них нерухомим вантажем, нагромаджуються мовби "про запас", "не йдуть на обіг", не застосовуються... Знання мовби відчужуються від духовного життя школяра, від його інтелектуальних інтересів. Опанування знань перетворюється для школярів в обтяжливе, надокучливе заняття, від якого хочеться швидше звільнитися".

Щоб такого не сталося, я використовую безліч різних логічних, практичних завдань, організовую, при можливості, ігрові уроки, де учні переконуються у необхідності знати матеріал і використовувати його.

Урок-гра посідає одне з провідних місць, сприяє передачі способів набуття знань, досвіду, колективної і групової роботи. Дидактичні ігри змушують учнів вносити в пізнавальну діяльність свій досвід і знання, одержувати нові знання з джерел, які шукають самостійно. Можна стверджувати, що гра для дітей – це і навчання, і праця, і серйозна форма виховання. Недарма В. О. Сухомлинський приділяв грі значну увагу. І хоча гра, на перший погляд, є розважальною справою, вона має неабиякий потенціал для формування в учнів не тільки стійких знань, а й моральних якостей, таких як чесність, порядність, гідність, самооцінка дій, підтримка товариша. Ігри є однією з найефективніших форм екологічного виховання. За їх допомогою можна вирішити багато різних проблем навчання і виховання школярів.

Головна мета екологічних ігор полягає у розвитку потреби спілкування дитини з природою, оволодінні нормами екологічно грамотної поведінки, розумінні цінності природи, формуванні потреби природоохоронної діяльності, відчутті себе частиною природи, Землі та Всесвіту. Наприклад, екологічна гра "Морозиво":

Місце проведення: класне приміщення.

Матеріали: картки з написом об'єктів.

Мотивація.

Природа – наш багатий дім.
 Живемо вільно ми у нім.
 Питання ж полягає в тому,
 Щоб з'ясувати все у ньому.
 Таке поставимо питання:
 Яке у кого харчування?
 Як співіснують кіт й корова?
 І в чому тих зв'язків основа?
 Сказав Петрусь дружку Данилі:
 "Оті коти вже надійли,
 Дахами бродять, ніби плачуть,
 В КУТКУ СИДЯТЬ, В коморі, скачуть,
 З корови користь всім відома !
 Корову краще мати вдома!".
 На що Данило відповів:
 "Не жить корові без котів".
 Чи насправді корова не може обійтись без котів?

Правила. Кожному учаснику гри видають картку з певним позначенням. Учні повинні утворити ланцюг природних зв'язків і пояснити свої дії.

Висновок, який повинні зробити учні, – зрозуміти складність взаємозв'язків усіх компонентів живої природи.

Відповідь: коти – миші – джмелі – конюшина – корова – молоко – морозиво.

Серед практичних занять використовую експерсії, експедиції з метою вивчення окремих зоологічних та ботанічних об'єктів. Наприклад, було виявлено і описано пам'ятку природи місцевого значення Столітній дуб. Крім того, спеціально були організовані експерсійні заняття, на яких розповідалося, як розчищати і впорядковувати джерела; як влаштувати місце для табору, намету, щоб при цьому не нашкодити природі; як правильно садити фруктові і декоративні дерева; як поливати дерева; як обрізувати дерева весною.

"Специфіка практик полягає в тому, що вони дозволяють спостерігати природні об'єкти, процеси і явища в динаміці та, відповідно, отримувати більш повне уявлення про їх узаємозв'язки: саме таким чином закладаються основи екологічного мислення...", – стверджував В. О. Сухомлинський.

Практичними заняттями є і спостереження за природними об'єктами, явищами, збирання відомостей та їх узагальнення, а також виступи учнів з бесідами і розповідями перед молодшими школярами, адже вміння спостерігати В.О. Сухомлинський вважав одним із найважливіших загальнонавчальним умінням. Навчити учнів самостійно описувати спостережувальні об'єкти і явища навколишнього світу – це означає звільнити їх від необхідності механічного заучування правил і визначень, а також запам'ятовування текстів підручника. Під час експерсій привчаю учнів

самостійно спостерігати явища, розпізнавати їх суттєві ознаки схожості та відмінності і на основі цього формулювати визначення та будувати розповідь.

Діти повинні вміти розуміти і читати природу для того, щоб навчитися читати книги. Бо бажання вчитися живе й утверджується тільки там, де книга стала найбільш захоплюючою духовною потребою школяра.

В. О. Сухомлинський говорив: "Одна з найважливіших проблем сучасної школи – дати учню життя у світі книг", "Думка, пробуджена книгою – ніби добре оброблене поле, на яке падає насіння знань й проростає, дає урожай. Завдяки роздумам над книгою полегшується засвоєння програмового матеріалу. Чим більше учень міркує над книгою, тим сильніше в його душі захоплення, пробуджене нею, тим легше йому вчитися, а не просто зубрити" , – зауважував великий педагог.

Зрозуміло, що читаючи лише підручник з біології, дитина не стане всебічно ерудованою. Тому слід зацікавити читати багато і діставати від цього задоволення. Задля цього я не лише рекомендую учням книги для позакласного читання, а й намагаюся вибрати цікавий епізод, який би міг заінтригувати їх, або ж поставити питання перед учнями так, щоб у них виникло бажання перечитати матеріал, наприклад, для восьмикласників пропоную оповідання Конан Дойля "Лев'яча грива", де автор описує медузу ціанею (тема "Різноманітність Кишковопорожнинних", 8 клас).

На уроках у старших класах практикую творчу роботу з підручником: перечитайте уважно текст і скажіть, щоб ви доповнили до прочитаного; які ознаки, з описаних у тексті, характерні для типу, а які для класу чи ряду тварин та ін. Та не слід забувати, що робота тільки за підручником веде до втрати інтересу до книги. Тож необхідна активна розумова діяльність, яка б сприяла міцному засвоєнню знань. Найефективніша вона при самостійних видах робіт, виконанні практичних завдань, творчих роботах. Деякі учні складають вірші та казки про природу. Наприклад, " Не губіть красу!", " Пригоди гідри", "Казка про лейкоцит" та ін. Проблемний підхід до організації уроку теж сприяє активній розумовій діяльності.

В. О. Сухомлинський особливо наголошував на тому, щоб розумовій діяльності учнів завжди надавали дослідницького характеру. Він писав: "Перші уроки мислення мають починатися не в класі, не перед класною дошкою, а серед природи". Уроки – експедиції слід проводити в певні періоди, пов'язуючи їх із своєрідним станом природи, наприклад: прихід весни, осінні пейзажі. Серед об'єктів дослідження важливе місце мають посідати так звані "символи" рідної природи: дерева, трави, тваринний світ. Це значно наближує дітей до природи, зміцнює зв'язок із рідним краєм.

Пізнання довкілля допоможе змінити наші погляди і дії, щоб у майбутньому ми не перетворилися на руйнівників біосфери, частинкою якої є самі. І святий обов'язок дорослих навчити дітей дивитись і бачити красу навколишнього світу, створити для них можливості одержувати нові враження, проявляти милосердя, співчуття до всього живого, виховувати готовність прийти на допомогу природі, охороняти її скрізь і завжди. У вирішенні цих завдань мені допомагає спадщина В.О. Сухомлинського.

Через красиве – до людяного.

*Бондар О.І., вчитель початкових класів
навчально-виховного комплексу
"загальноосвітній навчальний заклад
I–II ступенів-дошкільний навчальний
заклад" с. Мощене
Гайворонського району*

Василь Олександрович Сухомлинський – відомий педагог сучасності. Присвятивши своє життя учительській праці, він вкладав у душі дітей почуття духовності та моральності, навчав педагогічного мистецтва молодих учителів. Переконавав педагогічний світ у тому, що в школі мають панувати чотири культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова. Як добре, що нині немає жодної читанки в якій не було б його творів! Але вміщено їх дуже мало порівняно з тією кількістю, що написав Василь Олександрович. Адже їх понад півтори тисячі: казок-мініатюр, оповідань та притч.

Хотілося б, щоб ми частіше зверталися до них, читали їх дітям, сіяли у їхні серця зерна доброти. Лейтмотивом усієї педагогічної діяльності видатного педагога є виховання гуманіста, прекрасного у своїй людській сутності. Справжня людина красива у своїх помислах і вчинках, це – борець за щастя людей. "Через красиве – до людяного", – ось наскрізна ідея педагогіки В.О. Сухомлинського.

Краса для молодших дітей – це не тільки засіб морального виховання, а й кінцевий результат. Потреба в красивому утверджує моральну красу, породжує непримиренність і нетерпимість до всього вульгарного, потворного.

У 3 класі за підручником "Читанка", частина I (автор О.Я. Савченко) вивчається оповідання В. Сухомлинського "Сергійкова квітка". Хлопчики почали хвалитись батьківськими подарунками. Петрик – ножиком, Максим – ліхтариком, Гриць – соловейком металевим, а Сергійко?

Він повів хлопців у гущавину чагарнику і показав квітку. Вона цвіла під кущем акації. Це була прекрасна квітка. На її блакитних пелюстках тремтіли краплини роси, і в кожній краплині горіло по маленькому сонцю.

Яке диво! – зітхнули хлопці.

І коли товариші сказали, що це не його квітка, то Сергійко мовив:

- А хіба від цього вона стане гіршою?

Цей текст є вдячним матеріалом до залучення дітей до розмови про красиве навколо нас. Тож після хвилинки роздумів можна запропонувати відповісти на запитання:

- Якими подарунками хвалилися друзі?

- Чим незвичайний подарунок Сергія?
- Де його взяв хлопчик?
- Чому у хлопчиків вихопилось: "Яке диво!""? Прочитайте опис квітки і спробуйте уявити цю прекрасну квітку?
- Щоб ви сказали товаришам? Попрацюйте парами і обдумайте відповідь.
- Хто зображений на малюнку?
- Де ж Сергійко? Доведіть свою думку.

Продовження роботи над твором відбувається на уроці образотворчого мистецтва. Кожен учень малює свою казкову квітку, щоб не тільки взяти участь у конкурсі на кращий малюнок, а й доторкнутися дитячим серцем до краси, відчутти її і передати фарбами.

Систематичне спілкування учнів з красою навколишньої природи, з мистецтвом в усіх його видах активно сприяє виявленню творчого початку, прагненню передати побачене через красу слова.

За творами В.О. Сухомлинського підготовлений дидактичний матеріал з української мови. Завдання можна використовувати індивідуально-диференційовано, залежно від розвитку й успішності учнів. Адже Василь Сухомлинський говорив: "До кожного учня треба підійти, побачити його труднощі, кожному необхідно дати тільки для нього призначене завдання". Використання таких текстів дає великий ефект: економить час, виробляє вміння точно і конкретно давати відповідь, удосконалює навички самоконтролю.

Тексти для завдань підібрані з творів В. О. Сухомлинського. Вони розкривають перед дітьми красу навколишнього світу й рідного слова, навчають людяності й мудрості. Вони спрямовують учнів до рідного вікна, над яким щебече ластівка, до чистої криниці, що напуває спраглих, до вічної тополі – вічної України.

Завдання 1.

1. Прочитай текст. Перекажи його зміст. Добери заголовок.

Над ставом у хмарі грає веселка. Від сонця до землі барвистий міст. Це сонечко п'є воду. Воно й збудувало веселку. Бо сонечко таки втомилося, і йому хочеться пити.

(За В. О. Сухомлинським)

2. Спиши. Назви звуки і букви у словах: "грає", "хочеться", "втомилося".
3. До слів барвистий, збудувало – добери синоніми. Запиши їх.

Завдання 2.

1. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

У садку співав Соловей. Його пісня була дуже гарна. Він знав, що його пісню люблять люди. Того й дивився з погордою на квітучий сад, на синє небо й на маленьку дівчинку, що сиділа в саду й слухала його пісню.

(За В.О. Сухомлинським)

2. Спиши текст. Визнач частини мови у першому реченні.
3. Добери споріднені слова до слова "соловей". Познач у них корінь.

Василь Олександрович Сухомлинський – заслужений учитель, Герой Соціалістичної праці, широко відомий у нашій країні та за її межами. Хоча й

прожив він порівняно недовго і помер не старим, – на п'ятдесят другому році життя, – та багато зробив для дітей, для школи, для всієї педагогічної науки. Він намагався так виховувати дітей, щоб вони зростали здоровими, веселими, працьовитими, хорошими людьми, добрими, чесними, відважними, стійкими, відданими Вітчизні.

В.О. Сухомлинський учив дітей не лише бачити красу, а й самим ставати красивими душою, почуттями, вчинками. Давайте і ми повчимося цього у Великого Вчителя.

У вихованні немає головного і другорядного.

*Кондратюк Г.М., вчитель початкових
класів навчально-виховного комплексу
"загальноосвітній навчальний заклад
I–II ступенів-дошкільний навчальний
заклад" с.Соломія
Гайворонського району*

"Дитинство – це найважливіший період життя людини. І від того, як пройшло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що увійшло в його розум й серце з навколишнього світу, – від цього вирішальною мірою залежить, якою людиною буде сьогоднішній малюк". (В.О.Сухомлинський). Тому мені, вчителю початкової школи, дуже важливо саме у перші роки задати оптимістичний тон моїм вихованцям для подальшого життя, створити такі умови, щоб кожна дитина відчула увагу до себе, ставала дедалі впевненішою.

"У вихованні немає головного і другорядного, як немає головної пелюстки серед багатьох пелюсток гарної квітки. У вихованні все головне – і урок, і розвиток різносторонніх інтересів дітей поза уроком. Без знання дитини – її розумового розвитку, мислення, інтересів, захоплень, задатків, нахилів – немає виховання" (В.О.Сухомлинський)

Читання творів В.О.Сухомлинського, у яких розкривається світ переживань, думок, мрій людини, розширює життєвий досвід, сприяє усвідомленню ними цінностей, норм поведінки, які підтримуються суспільством. Це зміцнює природне бажання дитини ставати кращою. Під час читання мої учні осмислюють зміст багатьох творів, у яких описано почуття і вчинки дійових осіб. У дітей виникає глибоке співпереживання, що є своєрідним освоєнням дійсності. Це дає їм можливість зрозуміти внутрішній світ інших людей.

Які моральні якості я б хотіла виховати у своїх дітей? Усі вони мають у своїй основі прекрасну людську властивість – відчуття того, що переживає інший не тільки у хвилини радості, а й у хвилини смутку, болю, самотності. Саме в цьому криються джерела доброти. Щоб підвести учнів до такого розуміння, проводжу уроки доброти, ввічливості, години спілкування, на яких використовую різні за жанрами твори В.О.Сухомлинського: казки, оповідання,

притчі. Вникаючи у зміст художнього твору, аналізуючи ситуацію спілкування між дійовими особами, у дітей з'являється можливість висловлювати оцінні судження. Не можна оминати такої делікатної теми, як виховання у дітей милосердя до людей, які мають вади розвитку. Стискуються дитячі серця, змінюється вираз обличчя, коли читаю оповідання "Як Сергійко навчився жаліти".

Моральний образ дитини залежить від того, як складаються її щоденні стосунки з оточенням. Вдалим прикладом взаємозв'язку естетичного і духовного виховання є зміст оповідання "Сергійкова квітка", у якому передано сценку розмови хлопчиків, які хваляться подарунками, одержаними від батьків з приводу закінчення навчального року (ножик, ліхтарик, металевий соловей), а Сергійко привів друзів до незвичайної квітки. Спонукаю дітей уявити, що вони також беруть участь у розмові хлопчиків. У процесі розмови діти доходять висновку, що "до краси можна доторкнутися тільки серцем".

Невичерпний виховний потенціал у творах видатного педагога. В них розкриваються цінності і суть людського життя. Найбільша цінність – людина. З допомогою творів Сухомлинського "Красиві слова і красиві діла", "Іменний обід", "Краплина води" розкриваю перед учнями поняття обов'язку людини перед людиною, ідею любові та поваги до людей, потреби у людських відносинах, вчу відчувати настрій оточуючих, намагаюся викликати бажання виховати в собі кращі людські риси. Питання добра і зла, людяності і скупості, поваги і зневаги здавна турбували людину. І цю тему також не оминув педагог. Його твори вчать оцінювати добрі та негативні вчинки, обираючи свій стиль життя. Читаючи оповідання "А серце тобі нічого не підказало?", "Сива волосинка" діти прагнуть оцінити дії та вчинки людей.

Важливим напрямком у виховній роботі є виховання любові до праці. Хоч ми живемо в селі, не в усіх дітей є бажання працювати. Тому я підводжу їх до розуміння, що виконуючи кожену роботу, вони можуть дізнатися про щось нове, невідоме до цього часу. Якщо це бажання розвивається – у дітей зміцнюється інтерес до праці. "Те, що в практиці виховної роботи називають любов'ю до праці є сплавом цікавості, допитливості і почуттям власної гідності" (В.О.Сухомлинський)

А також В.О.Сухомлинський відводить особливе місце показу невичерпних можливостей казки для розвитку уяви, образності, мислення і мови дитини для емоційного, розумового, морально-естетичного виховання учнів початкових класів. Тому я прагну, щоб школярі вчилися самостійно створювати казки з метою збагачення власного словникового запасу, правильної побудови речень і послідовної розповіді. Казка, у розумінні Сухомлинського – це друг і навчитель дитини. Вона допомагає їм краще пізнавати навколишній світ, робить їх добрішими, людянішими. Отже, я, інсценізуючи і складаючи казки разом із учнями, сприяю їх всебічному розвитку.

Тож спадщина великого педагога В.О.Сухомлинського є для мене важливим дороговказом у моїй роботі.

Навчання без творчості – це мука.

*Ковальчук В.І., вчитель початкових
класів навчально-виховного комплексу
"загальноосвітній навчальний заклад
І–ІІ ступенів-дошкільний навчальний
заклад" с.Соломія
Гайворонського району*

В.О Сухомлинський писав: "До кожного учня необхідно підійти, побачити його труднощі, кожному необхідно запропонувати тільки йому призначене завдання". Вчитель, як артист, має вміти перевтілюватися, миттєво перебудовуватися в нові образи, перемикатися на нові ситуації, а найголовніше вміти жити тими ідеями, які сам передає школярам на уроці. Тому у діяльності вчителя мають органічно поєднуватися естетика, етика й техніка.

На своїх уроках я намагаюся використати більше тих новинок, що зацікавляють дітей. На власному досвіді переконалася, що сутність сучасного уроку полягає не лише в змісті, а й у методиці його побудови, використанні нестандартних форм навчання. Основою навчальної діяльності учнів є гуманістичні стосунки, принципи рівноправного діалогу "вчитель - учень". В.О Сухомлинський визнавав, що навчання без творчості це мука. Без пошуку, без фантазії, творчих знахідок і втрат спільна праця вчителя й учнів – важкий тягар. Коли елементи творчості стають обов'язковою складовою навчального процесу, то навчання буде цікавим і радісним. У своїй роботі я застосовую методи, що стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Це самостійні роботи, проблемні творчі завдання, запитання від учня до вчителя і навпаки. Також намагаюся дотримуватись принципів диференціації та індивідуалізації навчання. Враховуючи принципи особистісно орієнтованого навчання, розподіляю учнів на різнорівневі групи в яких діти мають можливість працювати на тому рівні, який для них сьогодні можливий і доступний. Різноманітні методи (спостереження, досліди, екскурсії, інсценізації, ігри), що застосовую на уроках, допомагають учням уявляти себе в різноманітних ситуаціях, у ролі письменників, художників, дослідників; знаходити власні розв'язання різноманітних завдань; формулювати й висловлювати особисту думку.

Часто на своїх уроках використовую ігри. В ігри люблять грати не тільки першокласники, а й четвертокласники. Намагаюся організувати роботу таким чином, щоб повністю активізувати творчу уяву учнів. На кожному уроці проводжу творчу роботу. Дуже люблять учні ігри-вправи "Ми - фантазери", "Конкурс чомучок", "Ситуація".

Впровадження ідей В.О.Сухомлинського на уроках української мови та літератури

*Сирота О.Г., вчитель української
мови та літератури навчально-
виховного комплексу
"загальноосвітній навчальний заклад
I–II ступенів-дошкільний навчальний
заклад" с.Соломія
Гайворонського району*

Сучасний шлях розвитку школи тісно пов'язаний з ім'ям видатного українського педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського. Результативність роботи переконує у правильності вибраного шляху. Взявши за основу своєї педагогічної діяльності ідеї великого педагога, помічаєш підвищення якості навчально-виховного процесу, особистий розвиток кожного учня, бо саме педагогіка В.О.Сухомлинського особистісно-орієнтована, ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях, духовному, родинному вихованні.

За твердими переконаннями В.О.Сухомлинського у природі нема дитини безталанної, ні на що не здатної. Кожна особистість наділена надзвичайно багатим творчим потенціалом, який у житті часто залишається нереалізованим через об'єктивні чинники. Саме особистість учителя має великий вплив на розвиток сільського учня. Тим більше, що за словами Сухомлинського шкільні роки – це унікальний період розвитку людини, тому що саме тут закладається корінь людини. Великий педагог говорив, що дуже жаль, якщо в учителя не залишається в школі нічого, що б могло нагадати про роботу хоча б 5,10 років тому. Дуже важливо для вчителя бачити свою працю в перспективі. "Сьогодні з купи піску добуто одну золоту піщинку, а значить через 1000 років буде добуто тисячу золотих піщинок..." – писав Василь Олександрович Сухомлинський.

Розвиток п'яти умінь: спостерігати, думати, висловлювати думку про побачене, читати і писати український педагог називав кісткою інтелектуального розвитку і радив для їх формування і вдосконалення використовувати невичерпне джерело думки – навколишній світ.

На уроках української мови та літератури я застосовую рекомендації В.О.Сухомлинського щодо підвищення грамотності учнів. У своїх творах Василь Олександрович дав неперевершені зразки реалізації естетичної функції рідної мови. Він закликав нас до виховання в дітях відчуття і переживання прекрасного в мові, заохочення творити своє слово, справедливо вважати, що чуйність до краси облагороджує духовний світ людини. Тому так важливо вчитися у Великого педагога плекати культуру слова, його виразність, точність, доречність, вчити дітей розвивати дар слова, спрямувати мовлення на добро, красу, істину. Сухомлинський писав: "Дві рідні мови – це так само безглуздо,

якби ми намагалися уявити, що одну дитину народили дві матері. У дитини є одна мати. Рідна. До смерті. До останнього подиху".

Творча спадщина Сухомлинського багатогранна. Цей цінний доробок я також використовую на уроках мови та літератури. Багато висловів педагога містять глибокий зміст і стали дійсно крилатими. Речення і невеликі тексти, зяті з творів В.О.Сухомлинського, сприяють формуванню високих моральних рис, працелюбності, героїзму, любові до Батьківщини, матері, розвивають поетичність у поглядах на природу. Дані матеріали також використовуються для мовно-граматичних завдань.

Наприклад. Завдання 1. Прочитайте текст. Поясніть значення виділеного вислову. Визначте головні члени речень та синтаксичну роль тире.

"Виховуй у собі людину – ось що головне. Інженером можна стати за п'ять років, вчитися на людину треба все життя.

Найголовніше в душі – це краса. Краса в широкому розумінні – це мистецтво і музика, і сердечні стосунки з людьми("Листи до сина").

За поданим початком продовжте думку автора своїми роздумами. Поясніть вживання розділових знаків.

"Людина повинна працювати не тільки для того, щоб добувати собі хліб і одягу, побудувати житло, але і для того, щоб поряд з її будинком завжди цвіли квіти, давали радість їй і людям".

Великий педагог залишив багатющий, величезний життєвий досвід, який ще довго житиме в наступних поколіннях. В.О.Сухомлинський був одним з тих педагогів-вчених, які висували прогресивні педагогічні ідеї, що відмежовувались від офіційної педагогіки. Саме ці ідеї складали основу наступній педагогічній науці і стимулювали її розвиток.

Використання спадщини В. О. Сухомлинського на уроках світової літератури

Блашків Г.В., вчитель світової літератури навчально-виховного комплексу "загальноосвітній навчальний заклад І–ІІ ступенів-

дошкільний навчальний заклад"
с.Соломія Гайворонського району

Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського різнобічна і багатопланова. Уся система діяльності павлівського вчителя перейнята високими принципами гуманізму, глибокою повагою до особистості дитини.

Однією з найважливіших педагогічних проблем для В. О. Сухомлинського була проблема читання. Він вважав, що книга – найвпливовіший засіб виховання гармонійної особистості дитини. Без високої культури читання, наголошував В.О. Сухомлинський, немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Уміти читати, бути читачем – це високе мистецтво, його треба розвивати, йому треба вчитися. "Коли в молодій людині, стверджував В. О. Сухомлинський, вихована пристрасть до читання, вона у вільний час не нудьгуватиме від безділля і не шукатиме дешевих розваг і задовольнень. Не хтось повинен задовольняти духовні потреби людини, а вона сама повинна бути творцем свого духовного життя".

Книга – то великий учитель. Але щоб вона нею стала, потрібно до неї звертатися, вміти вдумливо читати, розуміти, мати певну читацьку культуру. Тому я, як учитель світової літератури, надаю великої уваги вихованню у дітей потреби і бажання читати художні твори, вміти відрізняти справжні шедеври від ширпотребу. Хочу, щоб мої учні стали вдумливими читачами, вміли обирати потрібну літературу, самостійно опрацьовувати її, висловлювати свої думки.

Щоб виховати справжнього читача, – зазначав В.О. Сухомлинський, – вчителю необхідно:

- донести до свідомості учнів значення читання у житті людини;
- знати читацькі інтереси своїх вихованців;
- продумати види і форми роботи з книжкою в школі;
- керувати позакласним читанням дітей.

Ці поради великого педагога "працюють" і сьогодні. Щоб виховати читацьку особистість, насамперед потрібно зацікавити дитину книжкою, домогтися того, щоб їй захотілося прочитати твір, дізнатися про його героїв, їхні вчинки, помисли душі. Роботу в цьому напрямку починаю з 5 класу. Для цього використовую різні засоби.

I етап – підготовка до сприйняття літературного твору.

Мета: зацікавити учнів, пробудити бажання прочитати твір. На цьому етапі я використовую такі види і форми діалогового навчання:

- виставка книг окремого письменника (в 5 класі можна зробити виставку книг відомих казкарів);
- виставка ілюстрацій до творів (з учнями школи ми підготували папки з ілюстраціями по окремих темах);
- демонстрація на географічній карті країн, в яких жили і творили письменники, використовую портрети митців. Це посилює інтерес до книги, діти легше і швидше запам'ятовують імена і прізвища письменників.
- розгадування кросвордів, ребусів, у яких зашифровані прізвища письменників, назви творів, імена персонажів;

- прогнозоване читання та обговорення початку твору (читання початку оповідання Дж. Лондона "Жага до життя");

- бесіда стосовно назви твору (асоціативна робота зі словами назви роману Ж.Верна "П'ятнадцятирічний капітан", створити асоціації до слова "капітан": відповідальний, сильний, спритний, розумний, винахідливий, відповідає за команду і т. ін.)

Використовуючи ці форми роботи, я помітила, що діти більше цікавляться художнім твором, краще читають.

II етап – читання тексту, сприйняття, розмірковування над ним.

Мета: навчити учнів правильно, вдумливо, виразно читати і розуміти прочитане. Використовую такі форми навчання:

- коментоване читання (читання С.Маршака "Дванадцять місяців"), аналітична бесіда під час читання (А. де Сент-Екзюпері "Маленький принц", читання перших двох розділів (Яке враження справив на вас льотчик? Чому він вважає себе ще самотнішим, ніж той, хто потерпів корабельну катастрофу? Як він реагує на появу хлопчика?);

- читання під музику (наприклад, при вивченні у 8 класі творчості Рудакі, я використовую народні персько-таджицькі мелодії);

- лексична робота під час читання (читаючи, учні виписують в зошити незнайомі слова, потім їх разом пояснюємо).

Ці форми роботи вчать учнів правильно читати твори, вдумливо. Коли дитина розуміє те, що читає, тоді їй цікаво, хочеться поділитися своїми думками з іншими.

III етап – підготовка до аналізу твору.

Мета: "викликати" учнів на діалог.

На цьому етапі використовую;

- бесіди про первинне сприйняття твору: (Які ваші перші враження від прочитаного? Чим захопив вас цей твір? Хто з героїв сподобався і чим саме? Який з епізодів твору сподобався?);

- створення системи запитань самими учнями;

- дискусійне обговорення однієї з проблем (при вивченні балади "Рукавичка Ф. Шиллера задаю запитання: Чи порушив Делорж своїм вчинком закони лицарської честі?);

- ілюстрування (чому саме цей епізод зображений на малюнку?).

Цей етап роботи з художнім текстом дає змогу визначитися з колом проблем, які потрібно вирішити на наступному етапі.

IV етап – аналіз твору.

Мета: повернути до учнів твір новими гранями, допомогти зрозуміти думки митця, захопити майстерністю художнього зображення.

Використовую:

- спостереження за композицією (при вивченні Ч. Діккенса "Різдвяної пісні в прозі");

- створення сюжетного ланцюжка до різних творів;

- робота з художніми деталями (при вивченні оповідань Чехова, балад Ф. Шиллера і т. д.);

- складання різних опорних схем ("Подорож Маленького принца", "Шлях Герди до Кая");
- "Гронування" (тема: ліричний герой А. Міцкевича);
- "Кола Вена" (Гамлет – Сихізмундо);
- літературні паралелі (наприклад, порівняти образи Джима Хокінса і Діка Сенда);
- складання порівняльних таблиць ("Стан героя і природи в оповіданні Дж. Лондона "Жага до життя");
- визначення художніх засобів, які використовує автор і т. ін.

V етап – підсумковий.

Мета: підбиття підсумків того, про що йшлося на уроках, чи вдалося учням піднятися на вищу сходинку розуміння тексту. Доречно на цьому етапі використовувати:

- підсумкову фронтальну бесіду ;
- відповіді за тестами ;
- дискусію ("Що дорожче у житті: романтика пригод чи спокій близьких" за повістю М. Твена "Том Сойєр");
- інсценування (при вивченні поеми Гомера „Іліада” можливе інсценування міфу „Яблуко розбрату”);
- відгук;
- "Мікрофон";
- літературні ігри (Підсумковий урок за темою "Література Відродження": учні діляться на групи і проводять змагання в конкурсах: 1. Вікторина. 2. Впізнай героя за описом. 3. Пригадай пропущене слово. 4. Знайди четверте зайве.);
- творчі роботи (порівняти оригінал і переклад Ф. Тютчев „Я знаю в праосені пору”).

Застосовуючи на своїх уроках різні види і форми діалогового навчання, можу з впевненістю сказати, що вони сприяють підвищенню цікавості учнів до художніх творів, розвитку у них читацьких здібностей, активізації та включенню у пізнавальну діяльність.

Підвищенню інтересу дітей до літератури також сприяє позакласна робота:

- проведення тижнів світової літератури;
- літературні ігри "Щасливий випадок", "Кращий літературний мандрівник";
- літературні вікторини "Літературна мандрівка
- пошукова робота (провели пошукову роботу "Вірші та пісні про село Соломія"
- захист читацьких формулярів.

В. О. Сухомлинський: " Якщо дитину з дитинства виховують на красі, на хороших книгах, якщо у неї розвивається схильність до переживань, захоплення красою, то навряд чи вона стане людиною розбещеною, безсердечною".

Використання спадщини В. О. Сухомлинського на уроках читання.

*Семенюк Ю.М., вчитель початкових
класів навчально-виховного
комплексу "загальноосвітній
навчальний заклад І–ІІ ступенів-
дошкільний навчальний заклад"
с.Берестяги Гайворонського району*

Іскра, яку кидає вчитель у свідомість дитини, здатна запалити вогнище лише тоді, коли, образно кажучи, вона не ось тільки, а горіла не один день і не один рік у його думках. Іншими словами, вогнище живої думки у свідомості своїх вихованців запалить лише той педагог, який знає у сто разів більше, ніж вимагає цього обов'язкова програма.

В. Сухомлинський

В. О. Сухомлинський – людина, педагог, директор сільської школи який, за відносно коротке життя, зумів своїм талантом і працею підняти до висот світової педагогіки, увійти в наступне покоління з таким наробком, який під силу кільком інститутам.

У вчительській професії Василь Сухомлинський виділяв дві ідеї – учитель насамперед особистість, учитель і учень живуть один в одному. Він у масовій, і на перший погляд, непрестижній професії розкрив глибини духу і мислення, практично довів можливість всебічного виховання дитини в умовах взаємопроникнення школи і середовища. І завдання вчителів докладати ще більше зусиль, щоб не лише досліджувати, а й розширювати і доглядати освітянське поле засіяне зернами ідей Сухомлинського.

Сучасна педагогіка розглядає і його самого і його педагогічну спадщину в розвитку, у контексті сучасної дійсності. Величезне значення і сьогодні і в майбутньому має і матиме його літературно-педагогічна творчість, той дидактичний засіб, який дав змогу йому, як тонкому знавцеві дитячих душ, психології впливати на учнів засобами художнього слова, якими володів досконало. Його художні твори, написані для молодших школярів, позбавлені прямого дидактизму. Вони спонукають розум і почуття дитини до аналізу вчинків літературних героїв, до відповідних висновків, викликають бажання наслідувати їх або, навпаки, чинити по-іншому.

Настільною книгою у моїй педагогічній праці є збірка Василя Сухомлинського "Казки школи під голубим небом". В ній твори об'єднує одна спільна тема – стосунки між дітьми і близькими людьми. Ними виховую позитивне ставлення до батьків та рідних, до своїх обов'язків, до праці,

наповнюю дитяче серденько чуйністю і засуджую черству душу. В оповіданнях не говориться прямо – що добре, а що погано. Ми самі робимо висновки: чому у мами з'явилися сиві волосинки, чому вона може плакати, коли проводить чи зустрічає своїх дітей, як проявити чуйність і піти у сусіднє село по глибокому снігу за лікарем для матусі, чому не потрібно соромитися того, що у твоєї бабусі тремтять руки, чому дуже легко образити своїх батьків, але важко цю образу потім забути. Ці твори повчають бути завжди чуйними й уважними до найрідніших людей.

Особливу увагу я звертаю на твори, в яких Сухомлинський порушує важливі проблеми сімейного виховання: стосунки дітей з матір'ю, їхнє ставлення до рідної неньки. Вони виховують повагу до найріднішої людини, учать цінувати її працю, розуміти значення матері в сім'ї, в суспільстві. Мудрі ідеї виховання поваги й любові до матері по своєму розробив Сухомлинський у художніх творах: "Чому мама тепер плаче?", "Хто кого веде", "Прийшла мама", "Сиві волосинки", "Моя мама пахне хлібом".

Наслідуючи Сухомлинського створюю культ неминущого: Матері, Вітчизни, Книги, Хліба. В цьому він вбачав головну умову розвитку громадянських якостей особистості, основа високої культури людини. Невеличке за розміром оповідання "Дідова колиска", формує у дітей поняття Батьківщини суто побутовим предметом – дитячою колискою, в якій колись колихали дідуся сучасного хлопчика. Навчаю дітей пам'ятати про предків, пишатися своїм родом, Батьківщиною. "Наша сучасна колиска – це наше рідне село, рідна хата, мати, батько. З рідної хати починається для нас Батьківщина" Одним найбільш значущим людським почуттям, яке робить людину людиною, є совість. Непросто формувати уявлення про це почуття, розуміння його сутності в молодших школярів. І це досягається поступово. Дитина повинна співчувати, переживати різні морально-етичні ситуації, в яких проявляється її або чиясь совість ("Як Наталя у лисиці хитринку купила")

Молодші школярі досить часто ставлять перед учителем і батьками запитання щодо філософії життя, місця кожного на землі. Відповіді на ці запитання шукають і в школі, і вдома ("Як же все це було без мене?", "Соловей і Жук"). Оповідання змушує замислитись над сенсом життя і мам, і татусів, і дітей.

Василь Сухомлинський у своїх творах часто піднімає питання етики дитячого спілкування, шкільного співжиття. Темі, як вживається "дитина з фізичними вадами в умовах не спеціальної, а загальноосвітньої школи" присвячене оповідання "Горбатенька дівчинка". Це не рядовий, звичайний текст. І в школі вчитель, і вдома батьки допоможуть дітям одержати на все життя гарний урок – урок співчуття до ближнього, співпереживання і бажання виявити йому підтримку. І так хочеться, щоб наші сучасні вихованці теж витримували іспит на людяність.

Для нас, педагогів, яскравим прикладом є любов Сухомлинського до рідної мови. Як багато уваги він приділяв роботі над словом, що має бути стрижневою опорою в процесі мовленнєвого розвитку школярів. Яскравим прикладом того, як Василь Олександрович навчає не лише учнів, а й учителів

ставитися до слова не як до граматичної одиниці, а насамперед як до лексичної. В оповіданні "Я хочу сказати своє слово", звучать слова: "небо ласкаве..., небо сумне..., небо тривожне...,небо дихало, грало, трепетало, як жива істота". Тонкий психолог, Василь Олександрович змушує молодших школярів вслухатись в українське слово. В оповіданні "Сьома дочка" йдеться про те, як виражали доньки свою любов до матері, з якою були розлучені цілий місяць. Одна скучала "немов маківочка за сонячним променем", друга чекала її, "як суха земля чекає краплини дощу", третя плакала за нею "як маленьке пташеня за пташкою".... Але всі ці гарні слова враз поблідли порівняно зі справжнім виявом любові до матері сьомої дочки, що виразилась не в словах, а в її простих діях: вона зняла з ніг матусі взуття і принесла їй води в мисці – помити з дороги ноги.

Дійовими особами оповідань В. Сухомлинського найчастіше бувають учні. Нам, вчителям початкових класів, доводиться весь час спостерігати за поведінкою дітей, аналізувати їхні вчинки, а згодом з дітьми обговорювати, робити висновки, щоб інші могли визначити, як поводитись в схожій ситуації. На уроках читання казки, оповідання, разом з дітьми визначаємо головну думку твору, пропонуємо сказати, які почуття виникли в дітей під час читання, прошу висловити своє ставлення до дійових осіб. У кінці уроку діти добирають прислів'я, яке висловлює головну думку твору:

- Слухай батька й неньку, буде тобі крізь гладенько.
- При сонечку тепло, а при матері добре.
- Гни дерево поки молоде, учи дітей поки малі.

Ознайомлюючи дітей із творами Василя Сухомлинського, звертаю увагу на портрет вчителя, вихователя, письменника. Важко переоцінити його творчий доробок. Він є автором багатьох праць, як для дорослих, так і для дітей. Оповідання створені видатним педагогом, несуть у собі любов до природи, людей, тварин, до життя; енергію доброти; спонукають до роздумів.

Василь Олександрович говорив "Це щастя бути вчителем, бо завжди повторюєш себе в дітях". І це справді так. Великий педагог живе в нашій пам'яті, продовжує себе в наступних поколіннях. На прикладі свого власного життя В. Сухомлинський учить нас, дорослих і дітей переживати почуття радощів чи суму, співчуття чи гордоті, ласки чи ненависті, учить своїми творами, як жити на світі, як бути справжньою людиною, як творити і любити добро на цьому світі.